ధన్వంతరివిజయము.

ఇది

హరిప్రసాద లబ్ధవైద్యవిద్యాధురీణుం

డగు

చినబైరాగి యోగి విరచితము.

ఐదవకూర్పు. 2000 ప్రతులు.

పబ్లిషర్సు,

కానంశెట్టి శేషగిరిరావు అండ్ బ్రదర్సు,

బుక్ సెల్లర్సు, ఏలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

రాజమహేంద్రవరము

అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామినాయుడుగారి

సరస్వతీపవర్ ప్రెస్‌నందు ముద్రితము

వెల 1925. 10 అణాలు.

కాపీరైటు కర్రా వేంకటరత్నముచేత స్వాధీనపరచబడెను.

1683

Acc. No.

Vetapalem.

ప్రథమ పీఠిక

ఆర్యులారా!

ధన్వంతరి విజయమను నీపురాతనగ్రంథమును లోకోపకారార్థము ముద్రింపించి ప్రకటింపఁదలకొంటిని.

ఇందుగలయోగములన్నియును ప్రసిద్ధములును, వైద్యులకెల్లరకు సులభసాధ్యముగా నుండుటయేగాక ప్రతిపట్టములలోను, పల్లెటగ్రామములయందును గల వైద్యేతరులుగూడ దీనిననుసరించి యౌషధములన్నియు ప్రశస్తముగా తయారుచేసుకొనుటకును, దీనివలన నమితమగు లాభమునుగూడఁ బొందుటకును వీలుగలిగియున్నది.

బసవరాజీయము, చింతామణిమొదలగు సద్గ్రంథము లెంతెంత యుపకారములుగానున్నవో ఈగ్రంథమును, అంత యుపకారిగానున్నను గ్రంథము వెలయధికమయినచో సర్వజనసాధారణముగా విలుచుటకు వీలుండదను తలంపుతో బహు స్వల్పక్రయమునకే చిక్కునట్లు ఏర్పరచియున్నాను.

ఈగ్రంథము నాలుగాశ్వాసములుగా చక్కని వివరములతో వ్రాయబడియుండుటయేగాక, సుబోధముగా నుండునట్లు తాత్పర్యముగూడ వ్రాయఁబడి యున్నది.

ప్రతిదినము ననేకౌషధములఁ దయారుచేయుచుండు వైద్యులకుఁ జెప్పవలసినది లేకున్నను నవీను లీయోగములంబట్టి యౌషధములు చేయునప్పుడు రసవిషగంధకాదుల శుద్ధులుమాత్రము జాగ్రతగాఁజేసి మఱియు వాడుకొనవలెనని కోరుచున్నాను.

ఇట్లు విధేయుఁడు

కర్రా వెంకటరత్నము.

చతుర్థముద్రణపీఠిక.

భారతదేశసోదరులారా!

మనదేశమునఁ బూర్వము పెక్కండ్రు వైద్యశాస్త్రనిపుణత వడసి యమోఘప్రయోగము లగునౌషధరాజములను గ్రహించి స్వదేశసోదరులకు దేహారోగ్యాభివృద్ధినిఁ గలుగఁజేయుచుండెడివారు. తమ తరువాతనుద్భవించువారలకుయుపయుక్తములగునట్లు అనేకవైద్యగ్రంథరచనముగూడఁ గావించిరి. ఇప్పుడాంగ్లేయప్రభుత్వ సౌకర్యములలో నొకటియగుముద్రణాయంత్రసహాయమునఁ బూర్వవిరచితవైద్యగ్రంథములలో ననేకములుముద్రితములై బహుజనకరస్థములయి యలరుచున్నవి. కాని గ్రంథబాహుళ్యభీతిచేతను నిరక్షరకుక్షిత్వముచేతను పండితులుఁ బామరులుగూడ నాపుస్తకములవంకఁ జూడక స్వేచ్ఛావృత్తిని వైద్యములునడుపువారు పెక్కురుగలరు. అందుచేత వైద్యాపేక్షితులగు గృహస్థులకు మిక్కిలిచెడుగు సంభవించుచున్నది. ఈయోగివర్యుఁడగుచినబైరాగిచేరచియింపఁబడినయీ "ధన్వంతరివిజయ"మనుగ్రంథరాజము ప్రతిగృహమున నొక్కొక్కటి యుంచినచో నవిద్యావైద్యులవలని బాధతప్పుటయేగాక స్వయముగా రోగరహితమును గావించుకొనుటకీగ్రంథమే వైద్యుఁడుగానుపయోగపడును. ఇట్టియుపయోగకరమగుపుస్తకమును బునర్ముద్రణలోనికిఁదెచ్చిన కర్రా వెంకటరత్నమెంతయుస్తుతిపాత్రుఁడు. కవిత్వమునఁ జచ్చటచ్చట దోషములున్నను విషయములు బాగుగా వ్యక్తీకరింపఁబడినవి.

ఇట్లు బుధవిధేయుఁడు

కాశీనాధుని వీరమల్లయారాధ్యుఁడు,

ఏలూరు.

ఓం.

శ్రీసద్గురవేనమః!

మ. అవనిన్మర్త్యుల మ్రొక్కులందిదయతో నారోగ్యమున్ లోకబాం
ధవుడై యిచ్చుచు దవ్వుజెందియును మిత్రఖ్యాతిచే పొంది రా
జివెలుంగుంగల దయ్యమయ్యుబరిపాటిన్ శీతలాంభఃప్రవం
దవు నారాయణమూర్తి ప్రోచెసిని నిత్యంబుగా జగచ్చక్షుడై.

శ్లో. గురుర్బ్రహ్మా గురుర్విష్ణుః గురుర్దేవో మహేశ్వరః,
గురుసాక్షాత్పరబ్రహ్మ తస్మైశ్రీగురవేనమః.

మంత్రము.

ఏవంగుణవిశేషణ విశిష్టాయాం శుభతిథౌ, గోత్రస్య, నామధే
యస్య ఆయుష్యాభివృద్ధ్యర్థం శ్రీసూర్యనారాయణనమస్కారంకరిష్యే
శరీరే వర్తమాన వర్తిష్యమాన వాతపిత్తకఫోద్భవ నానాకార
ణజ్వర, క్షయ, కుష్ఠు, శూలాతిసార, పాండు, ధాతుక్షయ, ప్ర
మేహ, భగంధరాదిసమస్తామయ నిబర్హణార్థం హరిహరనామాత్మ
త్రయీమూర్తయే భాగవతే ఛాయాసమేత శ్రీసూర్యనారాయణ
నమస్కారం కరిష్యే.

శ్లో. ధ్యేయస్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః.
కేయూరవాన్ మకరకుండలవాన్ కిరీటీహారీ హిరణ్మయవపుర్ధృతశంఖచక్రః.

శ్లో. భానోభాస్కరమార్తాండ చండరశ్మిదివాకరః,
ఆరోగ్యమాయుర్విజయం శ్రియఃపుత్రాంశ్చదేహిమే.

శ్లో. ఆదిదేవనమస్తుభ్యం ప్రసీదమమభాస్కర;
దివాకర నమస్తుభ్యం ప్రభాకర నమోస్తుతే.

మంత్రము.

మిత్ర, రవి, సూర్య, భాను, ఖగ, పూష, హిరణ్యగర్భ, మరీచయేనమః, ఆ
త్మప్రదక్షిణనమస్కారాన్ సమర్పయామి.

మూలము.

హ్రాం, హ్రీం, హ్రూం, హ్రేం, హ్రైం, హ్రౌం, హ్రః, శ్రీఛాయాపద్మినీ
ఉషాసమేత శ్రీసూర్యనారాయణపరబ్రహ్మణేనమః. నమస్కారాన్ సమర్పయామి.

౧౦౮ సారులు జపముచేయవలెను.

విషయసూచిక

ప్రథమాశ్వాసము.

పుట సంఖ్య.

1 ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము 1
2 వంశానుక్రమణిక 3
3 అంతర్గత విషయములు 5

ద్వితీయాశ్వాసము

4 నాడీ వివరము 7
5 వాతధాతుపరీక్ష 8
6 పైత్త ,, 9
7 శ్లేష్మ ,, 10
8 ధాతుపరీక్షా నిషేధసమయములు 11
9 లంఘన నిషేధము 11
10 ఔషధగర్జ్నాణము 12
11 పదమూడు సన్నిపాతములు ప్రవేశించువేళలు 13
12 సన్నిపాత ప్రవర్తకములు 13
13 సాధ్యసంధులు 14
14 సాధ్యసంధి దినప్రమాణములు 15
15 ప్రలాపసంధి 16
16 సంధిక 17
17 తాంద్రికము 18
18 జిహ్వాగ్రము 19
19 కర్ణికము 19

66 శుద్ధిచేసిన గంధకము నుపయోగించు విధములు 58

చతుర్థాశ్వాసము.

67 సూతికాభరణము 59
68 వాతరాక్షసము 61
69 ఆనందభైరవి 62
70 సన్నిపాతభైరవి 62
71 షడుణము 64
72 సూతాది లోహము 65
73 వైష్ణవీరసము 66
74 మేహాంతక రసము 66
75 కాలకూట రసము 67
76 యోగినీరసము 69
77 లోహ రసాయనము 70
78 ప్రతాప లంకేశ్వరము 71
79 కాంతవల్లభ రసము 72
80 మృతోద్ధాపన రసము 73
81 పూర్ణచంద్రోదయము 74
82 హేమరజత రసాయనము 75
83 పైత్యాంతక రసము 76
84 హిరణ్య గదర్భరసము 77
85 శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ రసము 78
86 బ్రహ్మాస్త్ర రసము 79
87 రాజౌషధము 80
88 బాలసూర్యోదయము 81

శ్రీ

శుభమస్తు.

ధన్వంతరి విజయము

ప్రథమాశ్వాసము.

ఇష్టదేవతాప్రార్థనము.

సీ. శ్రీకృష్ణమూర్తిని సేవజేయుచునుందు
శరణుజొచ్చితినయ్య శంభునకును
బ్రహ్మదేవునినెప్డు బ్రార్థనజేసెద
విఘ్నవినాయకుపూజ విడువకుందు
ధన్వంతరిపదముల్ తప్పకకొల్చెద
మొక్కెదశ్వినులకు మోదమలర
సకలలోకకవుల సన్నుతిజేసెద
భారతి నినుచాల బ్రస్తుతింతు
గీ. శబ్దశాస్త్రంబు ఛందస్సు చదువలేదు
సమ్మతిని నన్నురక్షించు నెమ్మనమున
చిత్తగింపుము మనవిని శీఘ్రముగను
వాక్కుదయచేయుమమ్మయో వాణివేగ.

తా. శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని సదా సేవజేయుచు నున్నా
ను. ఓ సాంబశివమూర్తీ నీకు శరణుజేయుచున్నాను. ఓ బ్రహ్మదేవ ని
న్ను ఎల్లప్పుడును నేను బ్రార్థనజేయుచున్నాను. ఓ విఘ్నేశ్వరుండా

నీపూజ విడువకుండఁ జేయుచున్నాను. అయ్యా ధన్వంతరీ తమపాదములు తప్పకుండ గొల్చుచున్నాను. ఓ అశ్వినీదేవతలారా తమకు నేను మహాసంతోషముగా మ్రొక్కుచున్నాను. సకలలోకములయందు నెలసియుండు ఓకవీశ్వరులారా మిమ్ము నేను స్తోత్రములు జేయుచున్నాను. ఓసరస్వతీదేవీ నిన్ను అనేకవిధముల ప్రస్తుతి జేయుచుంటిని. శబ్దశాస్త్రములును ఛందస్సును చదువుకొనలేదు. నిన్ను నమ్మియున్న నన్ను రక్షింపభారము నీదేసుమా నామనవి చిత్తగింపుమమ్మా ఓసరస్వతీదేవీ నాకు వేగమే శబ్దములు దయచేయగదమ్మ.

సీ. శ్రీయాంజనేయ మీచరణముల్ నమ్మితి
సరగున రావయ్య శరణుశరణు
ఏవేళ నీపూజ నెడబాయకున్నాను
సరసనే యుండుమా శరణుశరణు
శతయోజనముగల్గు శరనిధి దాటిన
శంకరాంశోద్భవ శరణుశరణు
వజ్రశరీర నీ నవలక కొల్తు వి
చారముల్ దీర్పుము శరణుశరణు
గీ. ఎన్నవశమె నీమహిమంబు లెవరికైన
పరమపావన వేగ నాపాపములను
పారదోలుము రక్షింపు పవనతనయ
ఆదరింపుము నాతండ్రి యాంజనేయ.

తా. శోభనయుక్తుఁడవగు హనుమంతుడా నీపాదపద్మములు నమ్మియున్నాను. వేగముగా రావయ్యా నీకు శరణుజేయుచునాను. ఎల్లప్పుడు నన్నెడబాయకుండ నుండవలయును. నూరుయోజనముల దూరముగలుగునట్టి సముద్రముదాటిన నీవు ఈశ్వరాంశసంభూతుడవు గనుక తమకు శరణుజేయుచున్నాను. వజ్రదేహముగలవాడై వెలయు నిన్ను విడువకుండ పూజజేయుచున్నాను. చింతలడగింపవల

యునని నీకు శరణుజేయుచున్నాను. మీయొక్క ప్రభావము ఎవరును కనుగొనలేరు. పావనమూర్తివి నాపాపములు పారదోలవలసినది. ఓ పావనమూర్తీ వాయుకుమారుడా నన్ను రక్షించవలసినది. నన్ను దయచూడవలసినది ఓఆంజనేయ.

2. వంశానుక్రమణిక.

సీ. శ్రీలక్ష్మిపురముతో చెలగుచు సమముగా
రాణింపుచును సూర్యరావుపురము
బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యశూద్రులుచాల
పాడిపంటలచేత భాసురముగ
నాపురంబుననున్న యమరంగ నోర్వగ
బావాజిమల్కజీ భ్రాజితముగ
బహుకాలమునకును బావాజికొమరుడై
యుదయించె నొక్కఁ డీయుర్విలోన
గీ. పెదగొల్లయనుచును పేరుపెట్టి
పిలిచిరా తలిదండ్రులు ప్రియముగాను
సరసముగ బెంచి నారయ్య చక్కగాను
ప్రజలుసంతోషమందగా బ్రబలమయ్యె.

తా. శ్రీమహాలక్ష్మిపురముతో చెలగుచు సమముగా ప్రకాశించుచున్నటువంటి సూర్యరాయపాలెములోను బ్రాహ్మణులును రాజులును కోమట్లును శూద్రులును చాల పాడిపంటలునుకలిగి ప్రకాశించుచుండును. ఈసూర్యారాయపురములో కాపురమున్నటువంటి దూదేకుల బావాజీసాహెబు మల్కజీసాహెబు యిద్దరు అన్నదమ్ములు ఒప్పుచున్నారు. కొంతకాలమునకు బావాజీసాహెబున కొకకుమారుడు పుట్టినాడు. బిడ్డలు బ్రతుకనందున గొల్లవాని పేరుపెట్టినారు. గొల్లడని పిలుచుచుండ వారును తలిదండ్రులును సమస్తమైనవారును సంతోషము పొందగాను ప్రఖ్యాతిగలవాఁడయినాడు.

సీ. గొల్లనామంబని కొద్దిసేయగరాదు
సోమతేజముమోము సొగసువాఁడు
సారసదళముల సరియైననేత్రముల్
క్రిముకభూజముఁబోలు గళమువాఁడు
ఇంద్రచాపముఁబోలు నింపైనకన్బొమల్
పొడవైనబాహులు లింపొందువాఁడు
నవరైనపతుము చక్కనిదేహమ్ము
పసమించుపాదముల్ బరగువాఁడు
గీ. విష్ణుడీరూపుజేసెను వీనికెపుడు
దానధర్మములందును దాతకర్ణుఁ
డవ్వయప్పలపాదంబు లతిముదమున
పూజజేయుచునున్నాడు పుణ్యుడితఁడు.

తా. గొల్లవానిపేరని కొద్దిసేయవలదు. చంద్రునితో సమానమయినవాఁడు. తామరరేకులవంటి నేత్రములుకలవాఁడు. పోకవృక్షముతో సమానమయిన కంఠముగలవాఁడు. ఇంద్రుఁ వింటిబద్దతో సమానమయిన కనుబొమ్మలుకలవాఁడు పొడవైనచేతులుకలవాఁడు నునుపైనటువంటి రోమ్ములుగలవాఁడు. కాంతిగలిగినటువంటి పాదములుగలవాఁడు. విష్ణుమూర్తివసిరి. ఈరూపమును కలుగజేసినవాడు ధర్మమున కర్ణుఁడు అనిపించుకొన్నవాఁడు. తల్లిదండ్రుల పాదపూజ చేసిన పుణ్యాత్ముఁడు.

సీ. పుణ్యాత్మగొల్లకు పుత్రులిద్దరమును
పొడమితిమయ్య యీపుడమిలోన
ప్రేమతో బైరాగి పేరునుబెట్టియు
పోషించినారు సుభోగములను
చదువుశాస్త్రములను చదివెనునాయన్న
నేమిచదువును నే నెరుగలేదు

పరగనొక్కట హరి వచ్చియు ననుజూచి
వైద్యయోగముదెల్పె వైనముగను
గీ. తెనుగుగాజేయుమనిదెల్పె తేజముగను
జెప్పుమనగనుజెప్పితి చెలఁగ జగతి
చిన్నబైరాగిచెప్పిన సీసములకు
తప్పులనుదిద్దువారలో దల్లిదండ్రి.

తా. పుణ్యాత్ముఁడయిన గొల్లకు కుమాళ్లు యిద్దరము పుణ్యాత్ములార పుట్టినాము. ఈభూమియందు బిడ్డలు బ్రతుకనందున మాయిద్దరికిని పెద్దబైరాగి చిన్నబైరాగి యని పేర్లుంచి మహాభోగముగా పెంచినారు. చదువుశాస్త్రములు మాఅన్నగారు చదువుకొన్నవాఁడు. నేను చదువుకొనలేదు. ఒకనాటిరోజున శ్రీమహావిష్ణువు నను జూచి వైద్యయోగమును చెప్పినాడు. వయినముగా జెప్పుమనిరి. గనుక చెప్పినాను. చినబైరాగిచెప్పిన సీసపద్యాలకు వీటిలోతప్పులు దిద్దినటువంటివారు తల్లిదండ్రులు.

3. అంతర్గతవిషయములు.

సీ. మా తాతతండ్రి మాజనసముమీను
జనులారజెప్పితి జగములోన
అయిదుప్రాణంబులు నష్టధాతువులును
నవనిలోవ్యాధులాయుజుఁడుచేసె
వైకుంఠవాసుఁడు వైద్యుడై జన్మించె
రుద్రుడౌషధమాట రూఢిగాను
ముగ్గురుమూర్తులు మూలమై దేహాన
నాదుకయుండిరి యఖిలమునకు
గీ. ఇన్నిగల్పించినారయ్య యిలనుమీద,
వారిమహిమెన్న యెవరికివశముకాదు

గానరాకుండ నున్నారు కలియుగమున
బుద్ధిచేతను చూడుడీ బుధులు మీరు.

తా. మా తాతగారి జన్మమును మా తండ్రిగారి జన్మమును మా జన్మమును ఓమానవులారా తమతో చెప్పుకొనియుంటిని. ఈ భూమియందు అయిదు ప్రాణాలును ఎనిమిది ధాతువులును, ఈభూమియందున్న రోగాదుల బ్రహ్మదేవుడు చేసినాడు. శ్రీమన్నారాయణుండు వైద్యుడై జన్మించినాడు. ఈశ్వరుడు ఔషధమైనాడు ముగ్గురుమూర్తులును మూలమునై అఖిలప్రాణములకు ఆధారమైయున్నారు. ఇన్ని కల్పన చేసియున్నారు. ఈభూమియందు వారిమహిమలు ఎన్నుటకు ఎవరికివశముకాదు. ఎవరికిని కనుపించకుండనున్నారు. ఈకలియుగమున పెద్దలకుబోధపడును. తెలియనివారికి తెలియదు.

సీ. వసుధభిషజులు ధన్వంతరివిజయము
వినరయ్య మీరును విన్నపమును
నాలుగాశ్వాసము లో లిఖ్యజెప్పెద
ముందు మావంశము ముదముమీర
అష్టధాతువులును సకలరోగాదులు
మరిద్వితీయాశ్వాసమందు సరగ
శుద్ధులు భస్మముల్ సూటిమార్గములు
మూడవదానిలో ముఖ్యముగను
గీ. అన్నరసములుగూర్చుక యౌషధములు,
నాలుగవదానియందునుతులుమీకు
ఆదరించుడీ యీకథ నధిపులార,
విష్ణుబైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. ఈభూమియందున్నటువంటి వైద్యులయినవారు ధన్వంతరివిజయమను గ్రంథము వినరయ్యా మనవిజేయుచున్నాను. నాలుగుఆశ్వాసముల గ్రంథము చెప్పుచున్నాను. ముందుగా మావంశమొక

యాశ్వాసము ఎనిమిదిధాతువులును సమస్తమయినటువంటి రోగములును రెండవయాశ్వాసములో చెప్పియున్నాను. శుద్ధులును భస్మములును యింకను కొన్ని మార్గములును మూడవయాశ్వాసమున జెప్పుచున్నాను. సమస్తమైన రసాలనుగూర్చుకొని ఔషధములుచేయు ప్రకారములు నాలుగవయాశ్వాసములో జెప్పుచున్నాను. ఓవైద్యులారా శరణుచేయుచున్న నాకథయంతయు మీకు అనుకూలింపవలయును. అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో బలికినాడు.

ఇది బైరాగిచేసిన ధన్వంతరివిజయమున బ్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

---

4. నాడీవివరము

సీ. అవనిలో వైద్యులా నందరు వినరయ్య
విన్నపమొక్కటి వీనులలర
అష్టనాళ్ళను మీర లమరంగవీక్షించి
యానతి సేయుడీ యాత్మమునకు
సాధ్యమసాధ్యమా సంకటమునురోసి
యౌషధంబిచ్చిన వారియు మెచ్చ
శాస్త్రయుక్తముగాను సల్పని వైద్యుడు
యమలోకవాసియై యుండెయుండు.
గీ. నాదుమాటలు నిజముగా నమ్ముడయ్య,
తప్పు గలిగినవారిని దండధరుడు
శిక్ష జేయుచున్నాడు శీఘ్రముగను,
విష్ణుబైరాగితో బల్కె విశదముగను.

సీ. ధర్మాత్ములైనట్టి ధన్వంతరులకెల్ల
మనవి జేసెదను సామాన్యులార
వాతంబునకు రక్త వనజాసనుండును
పీతాంబరుడు రక్తపిత్తమునకు
సరగ శ్లేష్మమునకు శంభుండు కర్తయు
ముగ్గురమూర్తులు ముద్రమువీర
నెనుబదినాలుగా నెన్నికలక్షలు
ప్రాణులకల్పించె ప్రాజ్ఞులలర
గీ. తెరలలోపలగూడుక తెలియకుండ
ప్రతిమలాడింపుచున్నాడు ప్రాణికోట్ల
తత్వవైద్యుల కిదియును తథ్యమనుచు
విష్ణుబైరాగితో దెల్పె విశదముగను.

5. వాతధాతుపరీక్ష.

సీ. వినరయ్యావైద్యులు విన్నపమొక్కటి
వాతధాతువుయొక్క వరుసమీరు
ప్రథమాంగుళముక్రింద పరికించిచూడిడీ
యేకచిత్తంబున నెంచిమీరు
పుట్టలలోబ్రాకు భుజగంబువగిదిని
తాఁబేలులాగున తారుచుండు
జలములలోనుండు జలచరంబను జల్గ
నాలుగురీతుల నడచు నెపుడు
గీ. తెలివిగా జూచువారికి తేటపడును
శాస్త్రమెరుగనివైద్యము సల్పరాదు
మూఢవైద్యుల కెప్పుడు ముక్తిలేదు
విష్ణుబైరాగితో జెప్పె విశదముగను.

తా. వినరయ్యా వైద్యులారా మనవి నాధాతువుయొక్క ప్రకారము మొదటి వ్రేలిక్రిందను పరీక్షచేసి యేకచిత్తము అనగా స్వస్థచిత్తమునజూచునది. పుట్టలలోబ్రాకు సర్పమువలెనగునది తాంబేలునకువలె నగునది తారుచుండును నీళ్ళలో తిరుగుచుండునటువంటి జలగవలెను ఈచెప్పిన నాలుగువిధాల నడతల నడుచుచుండును. గ్రహించుకొనగలవారికి కనుపించియుండును. శాస్త్రము చదువుకొననివారు వైద్యము చేయరాదు మూఢవైద్యులకు బరలోకము లేదని విష్ణుబైరాగితో సెలవిచ్చెను.

6 పైత్యధాతుపరీక్ష.

సీ. ప్రియముగావినరయ్య పిత్తధాతువిధము
పెద్దవ్రేలికిక్రింద పెనగుచుండు
మండూకములవలె మరిమరినడుచును
శ్రీపికంబులుగూయు శీఘ్రముగను
పురుషకాకమునెప్డు పురమున నెగయుచు
లావుకపక్షియు లఘుతనుండు
ఘనులైనవైద్యులీ గతులుగ్రహించి
యాపదమీయనాయువు చాలపెరుగు
గీ. జనులతత్వంబుదెలియక నల్పవైద్య
మాయమునికడదూతయు నతడెయితడు
నరకమునబడుదురు వీరలరయుతుదకు
విష్ణుబైరాగితో జెప్ప విశధముగను.

తా. సంతోషముగావినరయ్యా పైత్యధాతువుయొక్క ప్రకారము మధ్యవ్రేలిక్రిందను పెనిగానడచుచుండును. కప్పవలెనెగసి యెగసినడుచుచుండును. ఆడుకోవెలవలె కూయుచున్నట్టునడచుచుండును పోతుకాకిపురమువేసినట్టుగా నడుచుచుండును. లకుముకిపక్షివలెనడచుచుండును. ఘనులైనవైద్యులుయీప్రకారమునూహాజేసిఔషధమి

చ్చినపక్షముకు ఆయుర్వృద్ధి యగును. మనుష్యుల తత్వము తెలియకుండ జేసినవైద్యులు యమధర్మరాజు దగ్గరనుండెడు దూతలెటువంటివారో అటువంటివారే. నరకములో నీమూర్ఖవైద్యులు పడిపోవుదురని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో చెప్పినాడు.

7. శ్లేష్మధాతుపరీక్ష.

సీ. శ్లేష్మధాతువుయొక్క చేష్టలుజెప్పెద
చిన్నవ్రేలిక్రిందఁ జెలగుచుండు
గహనభూములనుండు గజగమనమ్మున
నుండు నంచగతిని నుండు నంద
ముగను శైలతలాగ్రిము పయినిబురివిప్పి
యాడుచున్న శిఖిచయంబుబోలు
కొక్కురకోయని కోళ్ళునుగ్రుక్కన
కూయుచునున్న యాగురుతునదగు
గీ. వాతకఫపైత్యవర్గంబు వరుసగాను,
హస్తమునునాభిచరణము లాననమును
దేహమలమూత్రనేత్రముల్ తెలియుమనుచు,
విష్ణు బైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. శ్లేష్మధాతువు నడచుప్రకారము కడవ్రేలికిందను నడచును. అరణ్యభూములయందున్నటువంటి యేనుగువలె నడచుచుండును. హంసవలె అందముగా నడచును. పర్వతాగ్రమందు పురివిప్పియాడుచున్నటువంటి నెమళ్లు నాట్యముచేయుచున్నప్రకారము నడచుచుండును. వాతమును, పైత్యమును, శ్లేష్మమును, హస్తమును నాభియు పాదములును, ముఖమందును, శరీరమును, విరేచనమును, అల్పాచమానమును, కనులయందును, ఈవాతపైత్యశ్లేష్మాదులును ఈచెప్పిన యెనిమిదింటను నడుచుచుండును. మీరు నిదానము చేసి కొనవలసినదని విష్ణుబైరాగితో విశదపరచినాడు.

8. ధాతుపరీక్షా నిషేధసమయములు.

సీ. సాపాటుచేసియు స్నానంబుచేసిన
గమలజాక్షులతోడఁ గలసియున్న
గల్లునుద్రాగిన గంజాయి దిన్నను
కోళ్ళగుండీయలను గుడిచియున్న
ఉరగ మాంసముదిన్న నుపవాసమున్నను
మండూకమాంసంబు మరియుఁదిన్న
ఎండనుదిరిగిన నేడ్చినఁనలసిన
భూతంబుసోకిన భువిని జనులు
గీ. ధాతువులు వీరికెప్పుడు దబ్బరముగ,
నాడుచున్నవి యిదియేమి యనుచుమీరు
దేహమీరీతిదనిమెప్ప తెలియుమనుచు,
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. భోజనముచేసిన, స్నానంబుచేసిన స్త్రీలతో సంగమము జేసి యలసిన, కల్లు ద్రావిన, గంజాయిదిన్న, కోడిగుండెలుదిన్న, పాములదిన్న, ఉపవాసమున్న, కప్పమాంసముదిన్న, ఎండనుదిరిగి యలసిన, ఏడ్చిన, దయ్యముపట్టినవానికి ఈచెప్పిన నడతలను నడచినవారికి ధాతువులు దబ్బరలుగా నాడుచున్నవి. ఈలాగున నున్నవని సంశయపడక వీరి శరీరము ప్రకృతి యిట్టిదని యనుకోవలసినదని విష్ణుమూర్తి బయిరాగితోఁ బలికెను.

9. లంఘన నిషేధము.

సీ. కాంతకుగర్భిణి కనుపించునప్పుడు
నతిసారమును బుట్టి యలయునాడు
నేత్రరోగములచే నేడ్చుచున్నప్పుడు
ముదిమిగగ్గిలియుచాల మూల్గునప్పుడు

వీర్యంబునష్టమై విరిగిపోయిన యప్డు
గ్రహణిబుట్టినయప్డు గ్రక్కునపుడు
క్షయపాండువులచేత శ్రమపడునప్పుడు
నుబ్బసంబును నెగయూపిరియగు
గీ. నిట్టివేళను ధాతువు లింపుగాగ
నుండవని యాత్మనెరుగుచు నుండిమరియు
లంఖనము వీరినుంచుట లాఘవమ్ము
విష్ణు బైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. స్త్రీలు గర్భిణులై యున్నప్పుడు, అతిసారము పుట్టినప్పుడును, అలసినప్పుడును, నేత్రరోగములచే నేడ్చుచున్నప్పుడును, మనలివాడై మూల్గుచున్నప్పుడును, వీర్యమువిరిగి పడిపోయినప్పుడును, విరేచనములు పుట్టినప్పుడును, వాంతులు వెళ్లుచున్నప్పుడును, క్షయలు పాండురోగములప్పుడును, బాధకాలమప్పుడును, ఇటువంటి వేళల ధాతువులు యుక్తంబుగానుండవని మనమున నెఱిగియుండి యీరోగులను లంఖనము లుంచకూడదు. ఉంచినపక్షముకు రోగులకు వైద్యులకు ఆయాసమని విష్ణు బైరాగితో విశదముగా బలికినాడు.

10. ఔషధగర్హణము.

సీ. నేత్రముల్ నీరున నెడలకయున్నను
నేత్రముల్ నీరును నెడలుచున్న
గళమున శ్లేష్మము గట్టిగా నున్నను
నాసిక సన్ననైనను వణగిన
కన్నుల కెవ్వరు కనుపడకున్నను
కనుగొల్కులనల్పు గానబడిన
నుమ్మివేయగబోవ నుదరముపై బడ్డ
గాళ్ళుతీపులుచాల గల్గియున్న

గీ. వినగబడకుండ మందమై వీనులున్న
వైద్యులైనట్టివారలు వయినముగను
నిట్టిగుణములకౌషధ మిడగవలదు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. కనులలో నీళ్ళులేకపోయినను, నీళ్ళుమిక్కిలి వెళ్ళుచున్నను, కంఠమందు శ్లేష్మము కదలకయున్నను, కళ్ళకొలుకులు నలుపుగా కన్పించినను, ఉమ్మివేయబోయిన రొమ్ముమీదపడినను, కాళ్లు చాలా తీపులుగానున్నను, చెవులు వినరాకయున్నను, ఇటువంటి గుణములు కనుపించినపక్షముకు ఔషధమియ్యవలదని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బలికినాడు.

11. పదమూడు సన్నిపాతములు, ప్రవేశించు వేళలు.

సీ. ఆకలిలేమియు నావులింతతరుచు
నరుచిజిహ్వాయరుచి యగుచునున్న
బడ్డుగామాటలు బలుకుచునున్నను
కన్నులమంటలు కలిగియున్న
బరువగుమేనును బాధయుతలనొప్పి
చలికినినోర్వక తలగుచున్న
కన్నులుమూసియు కలవరింపుచునున్న
దేహతాపముచేత దెరలుచున్న
గీ. గుణములన్నియు జూచియు కర్తరింగి
నిజముజరధాతువనియు దినిశ్చయముగ
నవనినెన్నికజేసిన యశముననుచు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

12. సన్నిపాత ప్రవర్తకములు.

సీ. సన్నిపాతమువచ్చునమయముల్ జెప్పెద
బూరెయరిసెగారె బుచ్చుకొన్న

చన్నీళ్ళస్నానము చక్కఁగాఁజేయుచు
చెలులసంగమును జేయుచున్న
భాండదూరమునాఁడు పచ్చిపిండియుదిన్న
బిడ్డగల్గినయప్డు భీతిపడిన
అతిదుఃఖములచేత నలసటనిద్రింప
పరుగెత్తిపెద్దగాఁ బల్కుచున్న
గీ. అట్టితఱిజూచి సంధుల ననుసరించి
వీనిలోనారు సాధ్యముల్ విశదముగను
నలవికాకుండ నెవరికి నారునొకటి
విష్ణుబైరాగితోఁజెప్పె వివరముగను.

తా. బూరెలు అరిసెలు గారెలు ఇవిపుచ్చుకొన్నప్పుడు చన్నీళ్లస్నానముచేసినప్పుడు స్త్రీలతో సురతముచేసినప్పుడును ముట్టయిన రోజున పచ్చిపిండితిన్నప్పుడును బిడ్డగలిగినప్పుడును, భయపడినప్పుడును మిక్కిలి యేడ్చినప్పుడును అలసటపడి నిద్రపోయినప్పుడును పరుగెత్తినప్పుడును పెద్దమాటలు ఆడినప్పుడును అట్టి సమయమునుజూచి సంధులు అనుసరించును. వీనిలో ఆరుసన్నిపాతంబులు సాధ్యములు. ఏడుసన్నిపాతంబు లెవరికి సాధ్యముకావు.

13. సాధ్యసంధులు.

సీ. చెలగుచుంబాడుచు చిరునవ్వునవ్వను
చిత్రవిభ్రమసంధి శీఘ్రముగప్ర
శయములుబల్కు ప్రలాపసన్నియు
మరిసంధికసన్నియు సరసముగను
తంద్రిగుణముగల తాంద్రికసన్నియు
జిహ్వికసన్నియు చింతజేయు
ఘన గుణములుగల కర్ణికసన్నియు
ఆరునుసాధ్యము లవనిలోన

గీ. నిర్ణయముచేసి ఔషధ వర్ణమవును
హరిహరాదులకృపచేత నవనియందు
బ్రతుకుచుండెడినివియారుప్రబలముగను
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. చిత్తవిభ్రమ సన్నిపాతము చిత్రముగా సంగీతముపాడుచు నవ్వుచుండును. ప్రలాపసన్నిపాతము ప్రళయములు బల్కును. సంధికసన్నిపాతము సరసత్వముగలది. తాంద్రికసన్నిపాతము తంద్రగుణములు కలది. జిహ్వికసన్నిపాతము చింతజేయును. కర్ణికసన్నిపాతము ఘనాధికమైనటువంటి గుణములుకలది. ఈఆరుసన్నిపాతములు సాధ్యమని ఔషధము ఇచ్చినవత్సమున ఈశ్వరుడును, విష్ణువును వీరియనుగ్రముచేతను బ్రతుకుచుండును. అవి విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా చెప్పినాడు.

14. సాధ్యసంధి దినప్రమాణములు.

సీ. చిత్తభ్రమసన్ని చిన్నెలు వినరయ్య
సంగీతములు పాడు చక్కఁగాను
దిక్కులుచూచుచు దిగులుపడుచునుండు
కన్నులుమూసియు గదలకుండు
ప్రక్కనొప్పులటంచు పలుమారు దెలుపుచు
వడిగనేడ్చుచునుండు వణకుచుండు
నిట్టట్టుచూచుచు నీల్గిలబడియుండు
తత్తరపడుచుండు దగ్గుచుండు
గీ. కడుపునొప్పియు నొకవేళ గానుపించు
నేకవింశతి దినములకెంచిచూడ
హరియుఁ గృపచేత తేలించునవనియందు
విష్ణుబైరాగితోఁజెప్పె విశదముగను.

తా. చిత్తవిభ్రమ సన్నిపాతాన కుండేగుణములు సంగీతములు పాడును. దిక్కులుచూచును, దిగులు బడుచుండును, కన్నులుమూయుచుండును. కదలకుండనుండును ప్రక్కలునొప్పియని పలుమారుచెప్పుచు ఏడ్చుచు, వణకుచుండును, ఇటునటుచూచుచు చలికిలబడుచుత్తరపడుచు దగ్గుచుండును. కడుపునొప్పిచేత బాధపడుచు ఇరువదియొక్కదినముల నాటికి రూఢిగాను శ్రీమహావిష్ణు దయచేత బ్రతుకునని బైరాగితో విష్ణుమూర్తి విశదముగా బలికినాడు.

15. ప్రలాపసంధి.

సీ. రహిప్రలాపకసన్ని ప్రఖ్యాతివినరయ్య
పిచ్చిమాటలుచాల ప్రేలుచుండు
ఒకవేళవాతంబు ఒకవేళ పైత్యము
శ్లేష్మంబుచల్లగా జేయుచుండు
కాయంబుమిక్కిలి కంపముబొందుచు
తలనొప్పిగలిగియు దగ్గుచుండు
తాపజ్వరముతోను తహతహపడుచుండు
నంతలోదాహము నడుగుచుండు
పలుమారులేచుచు పరుగెత్తబోవుచు
తరుచుమాటలుజెప్పు తప్పకుండ
గీ. మలమూత్రము జరుగును మందముగను
బదియునాలుగు దినముల బలమునణగి
హరియనుగ్రహచేత జీవించు నవనియందు
విష్ణుబైరాగితోజెప్పె విశదముగను.

తా. ప్రలాపసన్నిపాత ప్రభావము పేలవపుమాటలు చాలప్రేలుచుండును. ఒక సమయమందు వాతమును ఒకసమయమందు పైత్యమును, ఒకసమయమందు శ్లేష్మమును చల్లగా జేయుచుండును. శరీరము

మిక్కిలి కంపమునొందియుండును. తలనొప్పికలిగియుండును. దగ్గుచుండును, తాపజ్వరమున అలసటపడుచుండును. అప్పుడే దాహము పుచ్చుకొనుచుండును. ఉంటియుండి లేచుచుండును. పరుగెత్తబోవుచుండును. మిక్కిలి మాటలు చెప్పుచుండును. మలమును మూత్రమును మందముగా జరుగుచుండును. పదునాలుగు రోజులనాటికి యీరోగానికి బలము అణగును. మహావిష్ణుదయచేత జీవించును అని బైరాగితో విష్ణుమూర్తి విశదముగా జెప్పినాడు.

16 సంధిక.

సీ. సంధికసన్నియు చక్కగా వినరయ్య
త్వరగత్వరగలేచి దాహమడుగు
దగ్గులు గలుగుచు దబ్బరలాడుచు
నాడందఱినిజూచి నవ్వుచుండు
పుక్కిళ్ళకొలదిగా పూరించుశ్లేష్మము
అగ్గి తాకినదనుచు నడలుచుండు
కడుపుబ్బయునుచాల కడుపునొప్పియుగల్గి
యొకరోజుబుట్టియు నేడ్చుచుండు
గీ. భ్రాంతిమూర్తియుబడలిక బాధపడును
సప్తదినములనాటికి సన్నిపాత
మచ్యుతునిదయజీవించు నవనియందు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. సంధికసన్నిపాతమునకుండు గుణాలు దవ్వుదవ్వునలేచి దాహము అడుగును దగ్గులు కలుగును దబ్బరలాడును అందరిని చూచి నవ్వును. అబద్ధములాడును. నోటినిండ శ్లేష్మము వచ్చుచుండును. వేడిగా నున్నదని యేడ్చుచుండును. కడుపుబ్బును. నొప్పియు నొకరోజును. కలిగియుండును. ఏడ్చుచుండును. అపేక్షకలిగియుండును. మూర్ఛకలిగియుండును. బడలికకలిగియుండును. బాధపడుచుం

డును. పదునారురోజులనాటికి, కూడజీవించునని విష్ణుమూర్తిబైరాగితో విశదముగా బల్కినాడు.

17 తాంద్రికము.

సీ. తాంద్రికసన్నియు తప్పక వినరయ్య
తంద్రపుగుణములు దగిలియుండు
పలుమారుబిలుచుచు బలుమాటలనుబల్కు
నాలుక పెదవుల నములుచుండు
బిరుసుననిండియు బిడకలాగుండును
దేహవిదాహమై దెరలుచుండు
విరివిగాకన్నులు వికసించియుండును
నిర్విణ్ణుడై కంట నీరుగారు
గీ. తీటలనుబుట్టి దేహము త్రిప్పుచుండు
పంచవింశతికిసన్ని పరిహరించు
హరియుకృపచేత జీవించు నవనియందు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. తాంద్రికసన్నిపాతమునకు ఉండుగుణములు తంద్రగుణాలు కలిగియుండును. మరియుమరియు పిలుచుచుండును కొంటె మాటలు అనుచుండును నాలుకచే పెదవులు నములుచుండును నాలుకబిరుసుపడి పిడకలాగున నెండి చెమ్మలేకయుండును శరీరము వేదనచేత విదాహముగానుండును నేత్రములు పెద్దవై మూతలుపడకుండ యుండును వడిమాచుచు మాటలు లేకుండనుండును కనులవెంట నీరుగారుచుండును శరీరము దురదలుపుట్టి త్రిప్పుచుండును. ఇరువది అయిదవనాటికి యీసన్నిపాతము మానును. అని విష్ణుమూర్తిబైరాగితో విశదముగా బల్కినాడు.

18. జిహ్వాగము.

సీ. జిహ్వాగసన్నియు జిహ్వయెండుచునుండు
మాటలు రాకను మణగియుండు
నాలుకపగిలియు నల్లగానుండును
ముల్లుగలిగిజిహ్వ మూసియుండు
నెగయూర్ధ్వమై చాలదిగులుపడుచునుండు
తాపజ్వరముతోడ తారుచుండు
దాహంబునధికమై తహతహపడుచుండు
జ్వరముతీవ్రముగాను జరుగుచుండు
గీ. నోకిలింతలునెక్కిళ్ళు నొగినివచ్చు
పదియునారుదినములకు పరిహరించు
హరియుకృపచేత జీవించునవనియందు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. జిహ్వాగసన్నిపాతమునకుండు గుణాలు-జిహ్వ యెగురుచుండును. మాటరాకుండ నూరకేయుండును. నాలుకపగిలి నల్లబడి ముల్లుగలిగి జిహ్వమూసికొనియుండును. ఎగయూపిరిచేతను అసనటపడుచుండును. తాపజ్వరముచేత తారులాడుచుండును. దాహము అధికముగాదాగుచుండును. జ్వరము తీవ్రముగానుండును. ఓకిలింతలును, ఎక్కిళ్లునువచ్చుచుండును. పదునారురోజులనాటికియీసన్నిపాతముపరిహరించునని విష్ణుమూర్తిబైరాగితోవిశదముగాబల్కినాడు.

19. కర్ణికము.

సీ. కర్ణికసన్నియు ఘనులారవినరయ్య
ప్రచురంపుగుణములు ప్రబలుచుండు
హిక్కడొక్కయుదోకు నెడలకయుండును
కళ్ళునొప్పులచేత కలకపడును •
రెండువీనులక్రింద రెండుచిల్లలువేసి·

తీవుచేతనుతల త్రిప్పుచుండు
నిద్రపట్టక తాను నిలుకడదప్పియు
శోభకాసలుశ్వాస సోలుచుండు
గీ. వాతపైత్యంబులెప్పుడు వదలకుండు
మూడుమాసంబులకుదాక మూల్గుచుంచు
హరియుకృపచేత జీవించునవనియందు
విష్ణుబైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. కర్ణిక సన్నిపాతములకుండుగుణాలు ప్రబలమైనటువంటిగుణాలు కన్పించును. ఇక కడుపులో ఆర్భటయును కళ్ళుకలిగి నొప్పిగానుండును. రెండుచెవులదరిని రెండుబిళ్ళలువేసి బాధచేతను శిరస్సు త్రిప్పుకొనుచుండును. నిద్రపట్టక నిజబుద్ధితప్పియుండును. శోఫలును, కాసలును, శ్వాసలును వాటిచేతను స్రుక్కుచుండును. వాతమును పైత్యమును ఈరెండును వదలకుండును. మూడునెలలు దనుక కర్ణికసన్నిపాతము వదలకుండనుండును. అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగాఁ బలికినాడు.

20. అసాధ్యసంధులు.

సీ. చిత్తంబు చెదరంగ శీతంబు గ్రుంగించి
శీతాంగమును నేగు శీఘ్రముగను
అంతకసన్నియు హతమని తెలియఁడి
రుగ్దాహసన్నియురుత్తయగును
భగ్ననేత్రపుసన్ని భంగంబుగావించు
రక్తేష్టివేంచేయు రమణవిడిచి
కంఠకుబ్జకసన్ని గళమునుబిగబట్టి
కదలకుండగ ప్రాణికడకు జేర్చు
గీ. ఆపదలుజెంది యాభిన్యమంతమగును
హరిహరాదులకీవియును నారునొకటి

సాధ్యములుగావుజనులకసాధ్యమవును
విష్ణుబైరాగితోఁ జెప్పె విశదముగను.

తా. మనస్సు చెదరిపోవులాగున దేహము శీతలమై శీతాంగ సన్నిపాతము వెడలిపోవును. అంతకసన్నిపాతము హతమని తెలియవలసినది. రుగ్దాహసన్నిపాతము రుత్తయగును భగ్ననేత్రసన్నిపాతము భంగముచేసిపోవును. రక్తేష్టిసన్నిపాతము వెళ్లునది నిజము కంఠకుబ్జక సన్నిపాతము గొంతుక గట్టిగాబట్టుకొని ప్రాణము దీసివేయును. అభిన్యాసన్నిపాతము మహా ఆపత్తును జెంది హతమైపోవును విష్ణుకును ఈశ్వరునకును ఈయేను సన్నిపాతములు సాధ్యముకానివి అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదము బలికినాడు.

21 శీతాంగము.

సీ సీతాంగసన్నియు శీఘ్రంబ వినఁడయ్య
యతిపైత్యదేహమైయలరుచుండు
వాంతిగలుగునుండు వశిగ మూర్ఛిల్లియు
వదలకుండగచాల వదలకుండు
వేసిన కాల్చెయ్యి వేసినట్టేయుండు
వెక్కిళ్ళువచ్చును వెడపకుండ
కుతికలోశ్లేష్మము కుటిలమైయుండును
దాహమునెగరోజు దగ్గుచుండు
గీ. వీనులకుమాటలేవియు వినఁగరావు
హరిహరాదుల కీసన్ని యలవికాదు
పశువుగునాటికీరోగి ప్రాణివిడుచు
విష్ణుబైరాగితోఁ జెప్పె విశదముగను.

తా. శీతాంగసన్నిపాతములకుండు గుణములు శరీరము శీతలమయి యుండును. వాంతివెళ్ళుచుండును. మూర్ఛగలిగి యుండును. వణకుచుండును. కాళ్ళుచేతులును ఏలాగువేసినవి ఆల్లాగేయుం

డును. ఎక్కిళ్లు వేగముగా వచ్చుచుండును. గొంతుకలో శ్లేష్మము కదలకుండనుండును. దాహము గలిగియుండును. ఎగరోజును దగ్గు గలిగియుండును. చెవులకు మాటలు వినరాకుండును. హరిహరాదులకు ఈసన్నిపాతము అలవికాదు. పదునేను రోజులనాటికి యీరోగి ప్రాణము చాలించును అని విష్ణుమూర్తి బయిరాగితో విశదముగాఁ బలికినాడు.

22 అంతకము.

సీ. అంతకసన్నియు నాశ్చర్యమువినుండి
కాయంబు నెప్పటికాంతినుండి
సందుసందులనొప్పి చాలగనుండును
కాళ్ళతీపులువెట్టు ఘనముగాను
ఒడలుచీదరదోఁచు నోపికయుండదు
తరుచుచాంచల్యము దగులుచుండు
తంద్రగలుగుచుండు తాపంబువచ్చియు
మలముబంధించియు మందముగను
గీ. కనులుపుసిగట్టి నీరొగిగారుచుండు
హరిహరాదులకీసంధి యలవికాదు
పదిదినమ్ముల కీసంధి ప్రాణివిడుచు
విష్ణుబయిరాగితోఁ జెప్పెవిశదముగను.

తా. అంతక సన్నిపాతమునకుండు గుణములు—ఎప్పటివలెనే కాంతిగలిగియుండును. కీళ్ళసందున చాల నొచ్చుచుండును. కాళ్లు మిక్కిలిగా తీపెత్తుచుండును. ఒడలు చీదరయై ఓపికలేక మనస్సు చంచలమగుచుండును. తంద్రి గలిగియుండును. తాపము గలిగియుండును. మలబద్ధముచేసి మందముగానుండును. నేత్రములు పుసిగట్టి నీరుగారుచుండును. హరిహరాదులకీసన్నిపాతము అసాధ్యము. పదిరోజులనాటికి యీరోగిప్రాణము చాలించును, అని విష్ణు బయిరాగితోఁబలికెను.

23 రుగ్దాహకము.

సీ. రుగ్దాహసన్నియు రూఢిగావినరయ్య
దాహంబుబుట్టియు దగ్గుచుండు
మతిభ్రమ మోహించు మరిమరియేడ్చును
కుత్తికెండెననుచు కుములుచుండు
వెక్కిళ్ళచేతను జొక్కుచునుండును
ప్రేలాపమాటలు ప్రేలుచుండు
మలమూత్రము రెండు మలినముగజరుగు
నొసటరోమ్ముల చెమ్మ ఘనలుచుండు
గీ. జాముకొకరీతిగానుండు జాడ్యములను
హరిహరాదులకీసంధి యలవికాదు
వింశతిదినంబులకురోగి విడుచుప్రాణి
విష్ణుబైరాగితోఁ జెప్పె విశదముగను.

తా. రుగ్దాహ సన్నిపాతమునకుండు గుణములు దగును దాహమును గలిగియుండును. మతిభ్రమచేతను మోహించిమరిమరి యేడ్చుచుకంఠము ఇగురుచున్నదని దుఃఖపడుచుండును. ఎక్కిళ్లవిస్తారముచేతను బాధపడుచుండును. ప్రేలాపములు ప్రేలుచుండును. మలము మూత్రము మందముగా జరుగుచుండును. నొసటను రొమ్మునను చెమట యూడుచుండును. జామునకు ఒక్కొక్కరీతిగా సంకటముండును హరిహరాదుల కీసన్నిపాతము అసాధ్యమని యిరవై రోజులనాటికి యీరోగి ప్రాణములు చాలించునని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా పలికినాడు.

24. భగ్ననేత్రకము.

సీ॥ భగ్ననేత్రపుసంధి బాగుగా వినరయ్య
కళ్ళువాచియుచూపు గానకుండు
నేత్రముల్ నీరును నెరిగ్రమ్ముచుండును

పెక్కుమాటలుచాల ప్రేలుచుండు
కంపరమొందుచు కలవరింపుచునుండు
కన్నులుమూసియు కలతపడును
అక్రమవాక్యములాడుచునుండును
మూత్రమువిడుచుచు మూల్గుచుండు
గీ. అంతకంతకుజాడ్యము నధికమగుచు
హరిహరాదులకీసన్ని యలవికాదు
ఏడుదినములకీరోగి యెడలుఁబ్రాణి
విష్ణు బైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. భగ్ననేత్రపుసన్నిపాతమునకుండు గుణములు—నేత్రములు వానిచూపు కనుపించకుండ నుండును. కనులనీరుకారుచుండును. శరీరము కంపరమును కలవరింతలును కలిగియుండును. నేత్రములుమూసి కలతపడును. అక్రమపుమాటలు ఆడుచుండును. అల్పాచమానముచేయుచు మూలుగుచుండును. రోజునకురోజు సంకటము అధికముగా అవును హరిహరాదులకు ఈసన్నిపాతము అసాధ్యమని యేడురోజులకు యీరోగి ప్రాణముచాలించునని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బలికియున్నాడు.

25. రక్తకేష్టకము.

సీ. రక్తకేష్టపుసన్ని రాణించువినుడయ్య
మూర్ఛచేవడిగను మూల్గుచుండు
తరచుగారక్తము తలవాకిటగపడు
నాసికవెంటను నడచుచుండు
భ్రమమాటలనుకొన్ని ప్రబలతబల్కును
ఎక్కిళ్ళువాంతియు నెడలుచుండు
తీవ్రపుజ్వరమును తిప్పునుతిక్కయు
వెనుకనోరిగురును విస్తరించు

గీ. నిన్నిగుణములు దీనిని విడువకుండు
హరిహరాదులకీసన్ని యలవికాదు
పదిదినమ్ములకీరోగి ప్రాణవిడుచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. రక్తష్ఠీవి సన్నిపాతమునకుండు గుణములు మూర్ఛపోవుచుండును. మూలుగుచుండును. విస్తారముగా నోటివెంబడి ముక్కువెంటను రక్తము వెళ్లుచుండును. అబద్ధములాడుచుండును. ఎక్కిళ్లును వాంతులును వెళ్ళుచుండును. త్వరితమయినఉష్ణముతిప్పును. తిక్కను నోరిగురును విస్తారముగానుండును. హరిహరాదులకీసన్నిపాతము అలవికాదనియు, పదిరోజులనాటికి యీరోగి ప్రాణము వదలునని విష్ణు బైరాగితోఁబలికె.

26 కంఠకుబ్జము.

సీ. కంఠకుబ్జమునన్ని గతిమీరువినరయ్య
మెకయుకుదియంబడు మెదలకుండ
కడుపులోగుండ్రించు కంపర మొందును
వడిగవడిగవాంతి వచ్చుచుండు
వేగముగాచాల వెడలునెక్కిళ్ళును
తలనొప్పిచేతను తరుచునేడ్చు
కనులనీళ్ళునుగారు కాయంబుతీవ్రనై
మూర్ఛచేమెదలక మునిగియుండు
గీ. దాహమడుగుచుండును దగ్గుచుండు
హరిహరాదులకీసన్ని యలవికాదు
పరగపదుమూడురోజుల ప్రాణవిడుచు
విష్ణుబైరాగితోఁ జెప్పె విశదముగను.

తా. కంఠకుబ్జకసన్నిపాతమునకుండు గుణములు. మెడకుదియబడి మెదలకుండనుండును. గర్భములో గుండ్రించుచేతను శరీరముగ

గుర్పాడుచుచుండును. తరుచుగా వాంతి వెళ్ళుచుండును. ఎగరోజును మిక్కిలి ఎక్కిళ్లు వచ్చును. శిరస్సు నొప్పిచేతను రోదనము చేయుచుండును. నేత్రములవెంట నీళ్ళుకారుచుండును. శరీరము తీపుతీయుచుండును. మూర్ఛపడి మెదలకుండ నుండును. విస్తారము దాహము పుచ్చుకొనుచుండును. దగ్గుగలిగియుండును. ఈసన్నిపాతము హారిహారాదులకు అలవికాదని పదమూడురోజులనాటికి ప్రాణము తీసివేయునని విష్ణుబైరాగితో విశదముగా బల్కినాఁడు.

27. అభిన్నకము.

సీ. అభిన్నసన్నిదా నాగతిఁ వినరయ్య
తాపంబుతంద్రియుఁ దగిలియుండు
నిస్సత్వదేహమై నిద్రపోవుచునుండు
మందంబుబుట్టియు మణిగియుండు
అతికష్టపడుచుండు నతిరోజు మండును
దృష్టాతిశయమునఁ దేలుచుండు
దోషజ్వరముతోడ దొరుచునుండును
దేహంబునొప్పిచేఁ దొరలుచుండు

గీ. శ్వాసగలుగుచునుండు నిశ్వాసములును
హారిహారాదులకీసన్ని యలవికాదు
పక్షముగునాటికీరోగి ప్రాణివిడుచు
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను

తా. అభిన్నక సన్నిపాతమునకుండు లక్షణములు తంద్రకలిగియుండును. దేహము నిస్సత్తువై నిద్రయధికముగానుండును. మందముగామాటలాడుచుండును. మిక్కిలి యెగరోజుచేతను కష్టపడుచుండును ఆకలిఅతిశయముచేతను తూలుచుండును. దోషజ్వరముచేత దొరలుచుండును. శరీరము నొప్పిచేయుచుండును. శ్వాసలును, నిశ్వాసలును వచ్చుచుండును. హారిహారాదులకీసన్నిపాతము అలవికాదని పదునేను

రోజులనాటికి యీరోగి ప్రాణము చాలించునని విష్ణుమూర్తి బయిరాగితో విశదముగా బలికినాఁడు.

వ. ఈ యేడు సన్నిపాతములు అసాధ్యములని వైద్యులెఱుంగునది.

28 వాతజ్వర నిదానము.

సీ. వాతజ్వరంబును వరుసగా వినరయ్య
నల్లగా ముఖమును నలరుచుండు
తిమ్మిరిగల్గియు తీటతాకుచునుండు
దాహ మధికముగ తాగుచుండు
సన్నపుచెమటలు సర్వాంగముననుండు
పెదవులు నెండియు పేలుచుండు
మలముబంధించియు మందమైయుండును
చక్కగా జ్వరమును జరగుచుండు

గీ. మలమునల్లగఁ బడుచుండు మందముగను
విడుచుమూత్రము తెల్లగా విస్తరించు
మాటలు సమములై యుండు మంచిగాను
విష్ణుబయిరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. తాపజ్వరమునకుండుగుణములు. ముఖమున్నల్లబాఱియుండును. తిమ్మిరి బారియుండును. తీటగలిగియుండును. దాహము విస్తారముగా పుచ్చుకొనుచుండును. సన్నపుచెమట దేహమంతకలిగియుండును. పెదవులు ఆరి పగిలియుండును. విరేచనముబంధించి మందగతిగా నుండును. జ్వరముగలిగియుండును. విరేచనము నల్లగా వెళ్ళుచుండును. అల్పాచమానము తెల్లగాపడుచుండును. మాటలు మంచిగానే మాట్లాడును. అని విష్ణుమూర్తి బయిరాగితో విశదముగాఁ బలికినాఁడు.

29. పిత్తజ్వరలక్షణము. 29 పిత్తజ్వరము

సీ. పిత్తజ్వరగుణంబు ప్రియముగా వినరయ్య
అతిసారమును నిద్రయలసటయును
వచ్చనై నెర్రనై పసుమూత్రముమలంబు
నక్రపుమాటలు వదరుచుండు
దాహ మధికముగ దాగుచునుండును
ముందువాంతియు వెన్క మూర్ఛవచ్చు
మనుజులజూచియు మదపుమాటలుబల్కు
నోరు చేదైయుండు నోరువాడు
గీ. పసపుచాయను నేత్రముల్ వరగుచుండు
పెద్దమాటలు తరుచుగా పేలుచుండు
హస్తమును నాభితీవ్రమై యాడుచుండు
విష్ణుభైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. పిత్తజ్వరమునకుండు గుణములు. అతిసారమును, నిద్రను, అలసటను కలిగియుండును. మూత్రమును, మలమును, నెర్రిగానైన, పచ్చగానైన పడును. చెడుగుమాటలు ఆడుచుండును. దాహము మిక్కిలి పుచ్చుకొనును ముందుగావాంతి, వెనుక మూర్ఛయును వచ్చును. ప్రజలనుజూచి మదించినమాటలు ఆడును నోరుచేదును ఎండియుండును. నేత్రములు పసుపుచాయగానుండును పెద్దమాటలు ఆడుచుండును. చేతులును, నాభియును త్వరితముగా ఆడుచుండును అని విష్ణుమూర్తి భైరాగితో విశదముగా బలికినాడు.

30. కఫజ్వరలక్షణము.

సీ. కఫజ్వరంబును మీరు కరుణలో వినరయ్య
ఆస్యంబు తెల్లగా నమరియుండు
దేహంబు బలియును తెలియక యుండును
కాసయు శ్వాసయుఁ గలిగియుండు

అరుచిగుణమ్ములు నావులింతలుబుట్టు
తిక్కయుతీటయు తిరుగకుండు
కంఠంబులోనొప్పి కలవరింపులుగల్గి
పుసికట్టికళ్ళను పొసుకుచుండు
గీ. తెలుపుబారినమలమూత్రముల తెరంగు
నాల్కపై పీళ్ళునెప్పాను నడచుచుండు
హీనస్వరమునునై యుండు హిక్కయుండు
విష్ణుభైరాగితోఁ జెప్పె విశదముగను.

తా. కఫజ్వరమనగా శ్లేష్మజ్వరము దీనిగుణములు-ముఖము తెల్లగనుండును. శరీరముయొక్క చలినిరెఱుఁగక యుండును. కాసలును శ్వాసలును కలిగియుండును. అరుచిగుణమును ఆవులింతలును గలిగియుండును. తిక్కయు తీటయు వదలకుండ నుండును. గొంతులోనొప్పియు.కలవరింతలునుకలుగును. నేత్రములు పుసికట్టి పుసికింతలుగలిగియుండును తెల్లనిమలమును మూత్రమునుపడుచుండును. నాలుకమీద పీసు కారుచుండును. స్వరహీనమయి యుండును. హిక్కగానుండును. అనివిష్ణుమూర్తి బయిరాగితో విశదముగా బలికినాడు.

31 భూతజ్వరనిదానము.

సీ. భూతజ్వరంబును బుధులారవినరయ్య
వెర్రిమాటలుపల్కు వికలనొందు
అన్నంబుపై చాల యాపేక్షపడుచుండు
పీపనపై కనుల్ విరిసియుండు
పాడుచునాడుచు పడినిద్రబోవుచు
పరిపరివిధముల బలుకుచుండు
విరివైనజ్వరముచే విడువకవణకుచు
అపసవ్యములుకొన్ని యాడుచుండు

గీ. కేకవేయుచునుండును కెవ్వుమనుచు
పరువులెత్తగబోవును పట్టుకొన్న
పళ్లుగొరుకుచునుండును పంతముగను
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. భూతజ్వరమునకుండు లక్షణములు వెఱ్ఱిమాటలాడును వెతలబడును భోజనముమీద కోరికగానుండును నేత్రములు పెద్దవిగా విరిసియుండును పాటలుపాడుచు ఆడుచు నిద్రబోవుచుండును అనేకములు పలుకులు పలుకుచుండును విస్తారమయినజ్వరముచేతను పుణికింతలు ఆడుచు అపసవ్యపుమాటలు ఆడుచు కెవ్వుకెవ్వున కేకవేయుచుండును పట్టుకొన్నగాని పరుగెత్తబోవును దంతాలుకొరకును అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగాఁ బల్కినాడు.

32. అజీర్ణ జ్వరనిదానము.

సీ. లలిత నజీర్ణజ్వర లక్షణమువినుడి
డగ్గుత్తికనుపడి దగ్గుచుండు
ఎక్కిళ్లువాంతియు నెడలుచునుండును
వడిగానుజ్వరమును వచ్చుచుండు
గడియగడియకు కడుపు గట్టిగానొచ్చును
దీవనలేకను దిగులుపడును
పలుమారువచ్చును పరిమళింపుచు తేన్పు
కాళ్లుతీపులుచాల ఘనముజెందు
గీ. మలముకొద్దిగజరుగును మందముగను
గురుగురుగనుచునుండు గర్భమందు
ఇన్నిగుణములుదీనికి నెడలకుండు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. అజీర్ణజ్వరమునకుండు లక్షణములు వెక్కివెక్కి పడుచు దగ్గుచుండును ఎక్కిళ్ళను వాంతులును వెళ్లుచుండును. కడుపులో గ

ర్రుగుర్రుమనుచుండును. ఇటువంటిగుణములు ఈయజీర్ణమునకుండు నని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బల్కినాడు.

33. అభిఘాతజ్వరనిదానము.

సీ. పురములో వైద్యులు పూజ్యులు వినరయ్య
పెద్దరోదనగాగ ప్రేలుచుండు
పనిచేయవలసిన వడివడినడచిన
నభిఘాతజ్వరమును ననుసరించి
దానికిగుణములు దాహావిదాహముల్
చెమటదేహంబున జరుగుచుండు
అనృతంబులెప్పుడు నాడుచునుండును
కాయమెల్లను నొప్పి కలుగుచుండు
గీ. వనితమీదను భ్రాంతియు వదలకుండు
శీతలాన్నముమీదను చింతజేయు
గుణము హీనమునైయుండు గురుతులేక
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. అభిఘాతజ్వరమునకుండు లక్షణములు మిక్కిలి యేడ్చినను పనిచేసియలసినను దురుసుగానడచినను అభిఘాతజ్వరము అనుసరించును. దాహమును, విదాహమును దేహమంతట చెమటగలుగును. కల్లలాడుచుండును, శరీరము నొచ్చుచుండును. స్త్రీలమీద కోరికయుండును. చల్దిఅన్నముమీద వాంఛయుండును. గుర్తుగక బుద్ధిహీనముగలుగును. అనివిష్ణుమూర్తి బయిరాగితోఁ బలికెను.

34. ద్వంద్వజ్వర నిదానము.

సీ. త్వరగాను వినుడయ్య, ద్వంద్వజ్వరగుణంబు
చలియును, జ్వరమును సంభవించు
కాళ్ళుచేతులుపట్టి కట్టినట్టుండును
కరపాదములకును గల్గుమంట

అతిసారమునఁజేసి యతినిద్రపోవుచు
ముఖము కడుపును కాళ్ళు ముందువాచు
దేహంబు తెల్లనై దాహంబు పులకించు
అపవంధ్యములు చేయు నావలించు
గీ. తలనొప్పియు తాపంబు తరుచునుండు
కడుపుకొట్టుచునుండును కష్టపడును
గోళ్ళు రెప్పల రక్తముల్ గొట్టిపోవు
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. ద్వంద్వజ్వరగుణములు చలియు నిద్రియు అధికముగానుండును. కాళ్లను చేతులనుబట్టి కట్టివేసినట్టుగానుండును కాళ్లుచేతులుమంటలుగానుండును అతిసారమును నిద్రయును కల్గును. ముఖమును కడుపును కాళ్లను వాచును. శరీరము తెల్లగాపాలియుండును. దేహముపులకరించును. అపక్రియచేష్టలు చేయుచుండును ఆవలించును తలనొప్పియు తాపమును విస్తారముగానుండును గర్భము కొట్టుచుండును. కష్టపడుచుండును. గోళ్ళును కనురెప్పలను రక్తములేక యుండును. అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగాఁ బల్కినాఁడు.

35 అపథ్యదోషములు.

సీ. అరయనపథ్యంపు టపలక్షణవినుఁడి
వేదనబడుచుండు వెతలబడును
రొమ్ముమంటయటంచు రోదనసేయుచు
దబ్బరలాడుచు దగనుపడును
మూర్ఛతంద్రియుఁగల్గి మూల్గుచునుండును
ప్రిశయపుపల్కులు ప్రిబలముగను
అక్రిమమాటలు నాడుచునుండును
కడుపునొచ్చుచునుండు గట్టిగాను

గీ. ఇన్నిగుణములు దీనికినడపకుండు
దోషలక్షణము లపథ్యదోషమనుచు
నేరుపరచియు నౌషధమియ్యవలయు
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. అపథ్యదోషలక్షణములు వేదనపడును వెతలపడును. రొమ్ములోమంటచేత నేడ్చును. అబద్ధములు ఆడును. దగగలిగియుండును. మూర్ఛగలుగును. ప్రలాపపుమాటలు విస్తారముగా జెప్పును కడుపునొచ్చును ఇటువంటిగుణములు అన్ని దీనికుండును. ఇది అపథ్యదోషలక్షణమని నిర్ణయముచేసి ఔషధమిచ్చునది అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బలికినాడు.

ఇది బయిరాగిచేసిన ధన్వంతరివిజయమున
ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

---

36. నవరత్నములకు అధిపతులు.

సీ. నవరత్నములకుఁ బ్రిభువులను వినరయ్య
పద్మరాగముప్రీతి భానునకును
సొంపమునముత్యముల్ సోమునకు ప్రియమ్ము
బగడముల్ ప్రియమగు భౌమునకును
ఘనమైనబుధునకు గరుడపచ్చలుప్రీతి
పుష్యరాగము గురువునకుఁబ్రీతి
భానురవజ్రముల్ భార్గవునకుఁబ్రీతి
నిజముశనికిప్రీతి నీలములును

గీ. రమణవైడూర్యములుప్రీతి రాహువునకు
కేవలముప్రీతి గోమేధి కేతువునకు
రత్నములుతొమ్మిదింటికి ప్రభువులనుచు
విష్ణు బైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. నవరత్నములకు అధిపతులు పద్మరాగములకు సూర్యుడు ముత్యములకు చంద్రుడు పగడములకు అంగారకుడు గరుడపచ్చలకు బుధుడు పుష్యరాగములకు బృహస్పతి వజ్రములకు శుక్రుడు నీలములకు శనైశ్చరుఁడు వైడూర్యములకు రాహువు గోమేధికములకు కేతువు. ఈనవరత్నాలకు అధిదేవతలు.

37. నవరత్నాలకు శుద్ధి.

సీ. పూజితంబైనట్టి పుష్యరాగమునకు
ఉలవనీళ్ళనుశుద్ధి యుత్తమంబు
అనువైనపగడంబు లావుపాలనుశుద్ధి
నీలిరసమ్మున నీలమునకు
తక్కోలరసముతో తగమౌక్తికముశుద్ధి
వరికడుగునశుద్ధి వజ్రమునకు
మాదీఫలరసాన మంచిగోమేధిక
శుద్ధిగావించిన సుఖమునిచ్చు

గీ. ఘనతవైడూర్యములశుద్ధి కరకతాడి
పచ్చలకుచల్లతోశుద్ధి పాటియవును
నిజము మాణిక్యములశుద్ధి నిమ్మపండ్ల
విష్ణు బైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. పుష్యరాగముఉలవనీళ్ళనుడికించినశుద్ధియవును. పగడాలు ఆవుపాలతోనుడికించినశుద్ధియగును. నీలాలు నీలియాకులరసాననుడికించినశుద్ధియవును. ముత్యాలు తక్కోలరసమున నుడికించిన శుద్ధియగును వజ్రాలు వరికడుగుతో నుడికించిన శుద్ధియగును గోమేధికము మాదీఫలరసమున నుడికించిన శుద్ధియగు వైడూర్యము కరకతాడిరసముననుడికించిన శుద్ధియవును పచ్చలు చల్లతోనుడికించిన శుద్ధియవును మాణిక్యము నిమ్మపండ్లరసముతోనుడికించిన శుద్ధియవును ఈనవరత్నములకు శుద్ధులుచేయు ప్రకారములు.

౩8. నవరత్న భస్మయోగము.

సీ. మాక్షికటంకణ మణిశిలగంధక
దరదముల్ రసమును దాళకమును
అర్కక్షీరములతో ననువుగానివినూరి
జెముడుపాలనుకొంత సేపునూరి
నవరత్నములనిండ నలదిగాడ్పార్చియు
వజ్రిపుమూసలో వరుసగాను
గజపుటంబులుమూఁడు గట్టిగా వేసిన
మృతిబొందిభస్మమౌ మృదువుగాను

గీ. వైనముగమీరువినరయ్య వైద్యులార
వజ్రివైక్రాంతములకొక వరుసగాను
పుటములను వేయుమనుచును పుడమిలోన
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. మాక్షికమును, వెలిగారమును, మణిశిలయును, గంధకమును, ఇంగిలీకమును, పాదరసమును, తాళకమును, ఇవి అన్ని జిల్లేడుపాలనూరి జెముడుపాలను కొంతసేపు నూరి యిదిరత్నములపై నిండరాచి గాల్పార్చి వజ్రిపుమూసలోనుంచి మూడుగజపుటములు వేసిన భస్మమవును. వజ్రిములకును వైక్రాంతములకును శుద్ధులును భస్మముచేసే ప్రకారమును ఒక్కరీతిగానే వేయవలసినది.

39. పాషాణముశుద్ధి.

సీ. పాషాణములశుద్ధి పటిమగావినరయ్య
జంబీరరసముతో జామునూరి
అదిబిళ్ళవలెజేసి యార్చిమూసనునిడి
యొకజాము తేనెతో నొనరవండి
వెల్లుల్లిరసముతో వేసిననొకజాము
విషముహరించియు విమలమవును
నింబవిత్తులతోను నిజముగానొకజాము
వండినశుద్ధియగు వరుసగాను
గీ. మూడుపాషాణములకెల్ల మూలమైన
శుద్ధినీరీతిజేసిన సుఖమునిచ్చు
హానిదప్పించునౌషధ మమృతమనుచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. పాషాణమును శుద్ధిచేయుప్రకారము నిమ్మపండ్లరసమున జామునూరి అదిబిళ్ళవలెజేసి ఆరించి ప్రమిదలోనుంచి యొకజాము తేనెతోవండవలయును వెల్లుల్లిరసము నొకజాము వేసిన విషముహరించి స్వచ్ఛముగానుండును. వేపవిత్తులరసమున ఒకజాముఉడికించిన శుద్ధియగును. ఉల్లిపాషాణమును గౌరీపాషాణమును దొడ్డిపాషాణమును యీమూడు పాషాణములకు శుద్ధి యీప్రకారముగాచేసిన పక్షమున సుఖమునిచ్చును. హాని తప్పించివేసి ఔషధము అమృతాన్నరూపమవును.

40 నాభిశుద్ధి.

సీ. వినరయ్యజనులార విన్నపములురెండు.
పొత్తుదుంపయునాభి పొందుగాను
అందులోవసనాభి యనుకూలమైనదే
శుద్ధిమీకెరిగింతు సూక్ష్మముగను
అడ్డెడుపంచిత మటికలోపలబోసి
నాభియు నందులో నానవేసి
ఒకదిన ముంచియు నొగివసనాభియు
చనుబాలఁగడిగిన చక్కగాను
గీ. నరను లీరీతిఁజేసిన సరసముగను
విషముతిక్కయు రెండును విరిగిపోవు
అన్నిరోగాలకిదియును హర్షమనుచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. విషములు రెండు అనఁగా పొత్తుదుంపయొకటి నాభి యొకటిగలవు. ఈరెంటిలోను వసనాభి ప్రశస్తమయినది దానిశుద్ధి చెప్పుచున్నాను అడ్డెడుపంచితము అటికలోపోసి యీనాభి అందులో నానవేసి ఒకదినము నాననిచ్చి తీసి చనుబాలనుకడిగి ఆరించిన శుద్ధియవును విషగుణమ్ములును తిక్కలును ఈగుణములును పోవును. సమస్తరోగములును తగ్గును.

41 నేపాళములశుద్ధి.

సీ. నేపాళములశుద్ధి నేర్పుగా వినరయ్య
గోమూత్రములోన గోమయంబు
గలిపియు రెండును గట్టికుండనుబోసి
యవిరొయలచియు వానియందుఁబోసి
రేయును బవలును రెండురోజులువండి
నీళ్ళనుకడిగిన నేర్పుగాను
అదియావుపాలను నరజామువండి
నేతనునరజాము వేచినవియన్ని
గీ. దీసి యెండించిననుశుద్ధి దివ్యముగను
ఘనవైద్యులుమీరలు గట్టిగాను
మందులనువైచినను మీకు మంచిదనుచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. ఆవుపంచితములోను ఆవుపేడకల్పి రెండును కుండలో పోసి నేపాళములువలిచి ఆకుండలోపోసి రాత్రింబగళ్లు రెండురోజులు వండి అవి తీసి నీళ్ళనుకడిగి ఆవుపాలను అరజాము వండి నేతితో అరజామువేయించి తీసి ఎండించిన దివ్యమవును మీరు ఔషధములలోనుంచుకొనిన అనుకూలముగా నుండును.

42. శొంఠివగయిరాలశుద్ధి.

సీ. శొంఠిపై సున్నము సొంపుగా రాచియు
 గాచినశుద్ధియుఁ గలుగునదియు
ఒగివహ్నిరసమున నొకజామువండింప
 వై దేహాశుద్ధియా వయినముగను
చల్లలోమిరియాలు చక్కఁగ తడిపియు
 వేచినశుద్ధియు వేగమవును
వాముసున్నపునీళ్ళ వండిననొకజాము
 హర్షమైయుండెడి నందతికిని
గీ. నీళ్ళవెలిగారమునుగల్పి నిప్పుమీఁద
 గాచినను శుద్ధిగలుగును కసరుబోయి
 యింగిలీకము చనుబాల నెసఁగుశుద్ధి
 విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. శొంఠిపయిన సున్నమురాచి నిప్పులమీదను వేసిన శుద్ధియవును. పిప్పళ్ళు చిత్రిమూలరసమున తడిపి యెండనిచ్చిన శుద్ధియవును చల్లతో మిరియాలు తడిపిన శుద్ధియవును. వాము సున్నపునీళ్ళను ఒకజాముడికించిన శుద్ధియవును. ఇంగిలీకము చనుబాలను ఉడికించిన శుద్ధియవును.

సీ. పాలతుత్తము సన్నపాటిగుడ్డనుకట్టి
 సున్నపువంటచే శుద్ధివచ్చు
మాయూరతుత్తము మంచిపెర్గుననూరి

 యుడికించి యూర్చిననుత్తమమగు
మణిశిలయనునది మంచిదిగాఁదెచ్చి
 జమిలిగుడ్డనుగట్టి జతనముగను
గొర్రెమూత్రముకొంత క్రొత్తకుండనుబోసి
 మణిశిలపుల్లను మరగఁగట్టి
గీ. కుండలోనంచులోనిది గూర్చిమరియు
 మూఁడుదినములు యంత్రానముదముమీర
 వండినను శుద్ధివచ్చును వాటముగను
 విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. పాలతుత్తము సన్నపాటిగుడ్డనుమూటఁగట్టి సున్నపునీళ్ళతో వండిన శుద్ధియవును. మైలతుత్తము పెరుగుతోనూరి యుడికించిన శుద్ధియవును. మణిశిల జమిలిగుడ్డనుకట్టిన మూట గొర్రెమూత్రము క్రొత్తకుండలో పోసి మణిశిల పుల్లనుగట్టికుండ లోనంచులోనిదిక్కూర్చి మూఁడుదినములు డోలాయంత్రమున వండిన శుద్ధియవును.

43. పాదరసశుద్ధి.

సీ. పాదరసమ్మును పాటించివినరయ్య
 కందదుంపరసంబు కలగరాకు
వావిలజిల్లేడు వజ్రవల్లిరసమ్ము
 కలినీళ్ళనుసిరిక కరకతాడి
రాజవృక్షరసంబు రాతిసున్నపునీరు
 చిర్రిదాగ్గలిపస్పు బర్రెపెరుగు
కరిధూపమునునిమ్మ గలిజేరురసముల
 నొక్కొకరసముతో నొక్కజాము
గీ. నూనిగుడ్డనువడపోసి మానుగాను
 సప్తదోషంబులునుపోయి చల్లగాను

ఔషధంబుల పాళ్ళకు హర్షమనుచు
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. పాదరసముశుద్ధిచేయుప్రకారము— కందదుంపరసమును, గుంటకలగరాకు రసమును, వావిలాకురసమును, జిల్లేడుపాలును, నల్లేరురసమును, కలినీళ్ళును, ఉసిరికాయరసమును, కరక్కాయరసమును, తాడికాయలరసమును, రేలాకురసమును , రాతిసున్నపునీళ్లును, చిర్రికూరరసమును, దొగ్గలికూర రసమును, పచ్చపసుపు రసమును, గేదెపెరుగును, కిరిదూపమును, గలిజేరు రసమును, నిమ్మపండ్ల రసమును, ఈచెప్పిన రసములను ఒక్కొకజాము నూరి గుడ్డను వడపోసిన నేమదోషములు పోయి చల్లగా నుండును. ఔషధముల పాళ్ళకు హర్షముగా నుండును.

44. తాళకము శుద్ధి.

సీ. పత్రితాళకమును పరిశుద్ధి వినరయ్య
పచ్చనరేకు లింపలర జేసి
ఆరేకులన్నియు పటికెలోపలబెట్టి
అందులోపంచిత మమరబోసి
పదమూడుజాములు పటిమగామంటచే
చక్కగా శుద్ధియౌ సరసముగను
శుద్ధియౌనొకరోజు సున్నముతోవండ
జంబీరరసమున జాముశుద్ధి
గీ. ఔషధపుపాళ్ళకిదియును నందియుండు
శుద్ధిగలిగిన జనులకు సుఖమునిచ్చు
శుద్ధిగాకున్న రోగుల సుఖము చెడును
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. తాళకము రేకులుగావలిచి అవికుండలోబెట్టిపంచితము పోసి పదమూడుజాములు పటిమగా మంటవేసిన అనుకూలమగునటువంటి శుద్ధియవును. ఒకదినము సున్నపునీళ్ళతోనువండ శుద్ధియవును. నిమ్మపండ్లరసమున నొకజాము ఉడికించిన శుద్ధియవును. ఔషధములలోనికి అనుకూలముగానుండును. శుద్ధియయినతర్వాత శుభమునిచ్చును. శుద్ధిగాకున్న పక్షమున సుఖము చెడిపోవును. అని విష్ణుమూర్తిబైరాగితో విశదముగా చెప్పినాడు.

గంధకశుద్ధి.

సీ. ఘనులారవినరయ్య గంధకశుద్ధియు
కలినీళ్లు కలబంద కలగరాకు
ఆవుపాలును ఘృతమడ్డసరమ్మును
మొగిలిగజ్జెరుమును మోదుగయును
ఇన్నిరసంబులు సివిచట్టిలోబోసి
చట్టిమీదనుబట్ట సర్దిక[illegible]
గంధముపొడిగ గట్టిగానూరియు
గుడ్డపైబోసియు కూర్మితోను
గీ. బొగ్గునిప్పులు బొరుసులోఁబోసిమరియు
చట్టిమీఁదను బెట్టినచక్కగాను
పచ్చజొన్నలరీతిని బారుననుచు
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. గంధకము శుద్ధిచేయు ప్రకారము కలినీళ్ళును, కలబందయు, గుంటకలగరాకురసమును. ఆవుపాలును ఘృతమును, అడ్డసరము,గలిగిజేరు, మొగలిరసములును, మునుమోదుగరసమును ఈరసములన్ని ఒకచట్టిలోబోసి ఆచట్టిమీదను బట్టవాసినగట్టి బొగ్గునిప్పును బొరుసులోబోసి చట్టిమీదనుపెట్టిన పచ్చజొన్నలవలె కుండలోనికిదిగును. అమృతశిల గంధకమవును.

46. తామ్రశుద్ధి.

సీ. రాగిరేకులువేసి రంగుగాఁగాల్చియు
నులవనీళ్ళనుముంచి యుంచవలయు
తరువాతదీసియు తరుచుగాగూర్చియు
మత్స్యాక్షీరసమున మరలముంచి
తీసికాల్చియునది తింత్రిణీరసమున
మున్మూరుగాల్చియు ముంచవలయు
ఏడుమారులుగాల్చి యెమ్మెచల్లనుముంచ
శుద్ధిగలుగునిది శుభమునిచ్చు
గీ. అదియుఁదగశుద్ధిగాకున్న హానివచ్చు
బుద్ధిమంతులునెవరైన భూమిలోన
సరసముగఁ జేయుఁడీరీతి చక్కగాను
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. రాగిరేకులు ఎఱ్ఱగాఁగాల్చి ఉలవనీళ్ళనుముంచి తరువాతదీసి తరుచుగా కాల్చి పొన్నగంటిరసములోముంచి తిరుగదీసికాల్చి చింతాకు పసరులో మున్మారుముంచి యేడుమారులు కాల్చి యేడు మారులు పులిచల్లలోముంచిన శుద్ధియవును. ఈతామ్రము శుద్ధికాక పోయిన హానివచ్చునుగనుక చక్కగ పయిన చెప్పినప్రకారము శుద్ధిచేయవలసినది.

47. పంచలవణశుద్ధి.

సీ. లవణమ్ముసైంధవలవణమ్ముకలితోడ
మర్దించియార్చిన మంచిశుద్ధి
సౌవర్చలవణమ్ము సరసమౌగోమూత్ర
మునశుద్ధిపొందును ముదమమీర
లక్ష్యంబుగల బిడాలవణంబుచల్లచే
మర్దించిమెండింప మహిమగలదు

గలిజేరురసమున కాచలవణమును
గలిపిమెండించినగలుగుశుద్ధి
గీ. తింత్రిణీపత్రరసమున దీనితడిపి
ముఖ్యముగవేచశుద్ధి సముద్రలవణ
పంచలవణాలశుద్ధి యీపగిదిననుచు
విష్ణుబైరాగితోఁజెప్పె విశదముగను.

తా. సైంధవలవణము కలిబోసినూరిన శుద్ధియవును. సౌవర్చలవణము గోమూత్రమునసూరి యార్చిన శుద్ధియవును. బిడాలవణము పులిచల్లతో మర్దించి మెడించిన శుద్ధియవును. చింతాకు రసమున దడిపి సముద్రలవణము వేచిన శుద్ధియవును. అయిదులవణముల శుద్ధులు నీరీతిగాజేయవలెను.

48. గుగ్గిలముశుద్ధి.

సీ. వినరయ్యమీరలు విమలమౌసున్నపు
నీళ్ళనుమర్దించి నేర్పుగాను
ఆవుపంచితమును నరటిసానయుఁగల్పి
కుండలోఁబోసియుఁ గూర్మితోడ
యంత్రానఁ దగరెండు యామముల్వండించి
చల్లార్చిననుశుద్ధి చక్కగాను
సారిదిగుగ్గిలమును కరకతాడిరసాన
నరగడెనూరియు ననువుగాను
గీ. ముద్దఁగాజేసి గుడ్డను మూటగట్టి
నాల్గుగడియలు వండిన నయముగాను
శుద్ధివచ్చును జనులకు సుఖమువనుచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. విమలము శుద్ధిచేయుప్రకారము. గుగ్గిలమునున్నపునీళ్ళను నూరి ఆవు పంచితమును, అరటిచెట్టురసమును, కలిపి ఈమూడు

ములును కుండలోపోసి యీవిమలము మూటగట్టి పుల్లను వ్రేలాడ గట్టి కుండలో మీదనుంచి డోలాయంత్రమున రెండుజాములు వండి చల్లార్చిన శుద్ధియగును. ఈగుగ్గిలము కరకతాడికాయల రసమున అరగడియనూరి అవి ముద్దచేసి గుడ్డనుమూటగట్టి నాలుగుగడియలు వండినశుద్ధియై మానవులకు శుద్ధినిచ్చును.

49. 1 ఇంగువశుద్ధి, 2 యవక్షారశుద్ధి, 3 సజ్జాక్షారశుద్ధి, 4 సజ్జాకారశుద్ధి, 5 గజపిప్పళ్ళశుద్ధి.

సీ. కలిసజ్జక్షారము కలిపి మర్దించిన
నంతలో శుద్ధియౌ నారెనేని
యెరడాపుకడుగుతో యవక్షారమునునూరి
తడిపి యార్చినశుద్ధి తప్పకుండ
సజ్జకారముశుద్ధి చనుబాలనూరియు
నీడనార్చినశుద్ధి నిజముగాను
గట్టిమూకుటిలోన గజపిప్పలిని వేసి
వేచినశుద్ధియు వేగమవును
గీ. అరయనరవిందరసమును సమరదీసి
యింగువయు జామునూరిన నింపుశుద్ధి
శాస్త్రసమ్మత మిదిమీరు సల్పుడనుచు
విష్ణుబైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. కలితోను సజ్జాక్షారము కలియనూరి ఆర్చిన శుద్ధియౌను. యరడపుకడుగుతోను యవక్షారముతడిపి యార్చిన శుద్ధియౌను. సజ్జాకారముచనుబాలనుడికించిన శుద్ధియవును. గజపిప్పళ్లు మూకుట్లో వేసి వేయించిన శుద్ధియవును. తామరాకు రసముదీసి యింగువజాము నూరిన శుద్ధియవును. ఇది శాస్త్రసమ్మత మయినది.

50. బంగారము శుద్ధి.

సీ. బంగారుశుద్ధిని బాగుగా వినరయ్య
వెలిగారమునుగల్పి వేగ గరిగి
యెమ్మెరేకులుజేసి యెర్రమురదనిండ
నలదియు నదియును నగ్నినార్చి
యారేకులుగడిగి యావుపాలను జాము
నుడికించగా జాల యుత్తమవును
ఉడికించవలె వెన్క నులవనీళ్ళను జాము
పటిమగా నుడికించి పంచితమున
గీ. కలిని నొకజాముడికినను గట్టిగాను
కల్మషము బాసి కనకము కాంతివచ్చు
నెవరు నీరీతి చేసిన నెన్నికనుచు
విష్ణుబైరాగితో బల్కె విశదముగను.

51 సూతకభస్మము.

సీ. బడబాగ్నిమూలము పటికదుత్తూరము
కలబంద హేరండ కటుకత్రయము
ఆవాలునుప్పును నార్ద్రకసౌవీర
మును వీటిలో సూతము విడవలయు
కల్వమ్మునం బెట్టి కలియంగ మర్దించి
కుప్పియుగా జేసి కుండలోన
సాముద్రమునుబోసి సరగున నిదిబెట్టి
మీద సాముద్రంబు మిన్నజేసి
కుండపై మూకుడు కుదురుగా జేసియు
గుడ్డమన్నునుజుట్టి గురిగజుట్టి
బాగుగాపొయిమీద భాండమ్ము బెట్టియు
పదిజాములునుమంట ప్రబలజేసి

శీతలంబునఁదీసి శీఘ్రముగను చట్టి
చుట్టుమన్ చదరగ సారిదిజేసి
గీ. బట్టదీసిన పైకుండ బట్టియందు
తెల్లగా భస్మమైయుండు తేజమొనఁగ
సూతభస్మంబుచే సెడి సూటియిదియు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. చిత్రమూలము వేరును, పటికయు, ఉమ్మెత్తవేరును, కలబందయును, ఆముదపువేరును, శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాలును, ఆవాలును, ఉప్పును, అల్లమును, సౌవీరమును, వీని అన్నిటిలోను, పాదరసము నూరి కల్వములో ఉంచి మర్దించి కుప్పెజేసి కుండలో ఉప్పుపోసి ఆపైని ఈకుప్పెపెట్టి ఆమీదను ఉప్పుపోసి కుండమీద మూకును కుదురుగాజేసి గుడ్డజుట్టి మన్నుచుట్టుమెత్తి యీకుండ పొయిమీదబెట్టి పది జాములు మంటబెట్టి చల్లారినతర్వాతతీసి కుండ అంచుచుట్టుమన్ను విప్పివేసి కుండమీద మూకుడు తీసినమూకుడును పట్టుకొనియుండును.

52. రసభస్మగుణము.

సీ. పారదభస్మము పటిమ జెప్పెదనయ్య
శొంఠిపొత్తునుజేసి సొంపుగాను
అగ్నిరసంబున నదిగడెమర్దించి
అయిదుపూటలు దినుఁజౌషధమును
సప్తదినమ్ములు చప్పిడిచేసి యు
నెనిమిదింటను నుప్పు దినఁగవలయు
పక్షంబునీరీతి పథ్యంబుజేసిన
వాతగుల్మములను వాయువులను
గీ. మూర్ఛగళరోగశూలలు మూత్రకృఛ్రి
గండమాలలు కుష్ఠువుల్ కడకుఁదొలఁగు

కడుపునొప్పలు మాన్పును కఫమునడఁచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. పాదరసముయొక్కగుణము, శొంఠి యీభస్మములో వేసి చిత్రమూలపురసమున ఒకగడియనూరి అయిదురోజులు పుచ్చుకొని యేడురోజులుచప్పిడిఅన్నముతినవలయును. ఎనిమిదవరోజున ఉప్పువేసికొనవలెను. పదునేనురోజులీలాగునపథ్యముజేసినవాతగుల్మములును వాయువులును, మూర్ఛరోగములును, గళరోగములును, శూలలును, మూత్రకృఛ్రరోగములును, గండమాలరోగములును, కుష్ఠరోగములును, కడుపునొప్పులును మానును. కఫములణఁగును.

53. అభ్రకభస్మము.

సీ. వైద్యులందఱుమీరు వరుసగావినరయ్య
యభ్రకంబులునాలుగవనిలోన
అందునాల్గిటనొక్కడమృతంబునరివచ్చు
కృష్ణాభ్రకంబును గూర్మితోను
రాతిరోటనదియురజముగదంచియు
కలిబోసికాచిన గలుగఁశుద్ధి
కలువంబుననిడియు కలితోడమర్దించి
మూకుడులోబెట్టి మూతగప్పి
మూడుపుటమ్ములుముదమొప్పఁగావేసి
యది యావుపాలతో నమరనూరి
గజపుటంబులుమూడు గట్టిగావేసియు
నర్కక్షీరముచేత నారవేసి
గీ. కుంజరాశనరసమునఁ గూర్మిమూఁడు
మఱియునులవలనీళ్ళను మరలనాలు
నిన్నిపుటములభస్మమౌ నింపుగాను
ఔషధంబుల నిడవచ్చు హర్షముగను.

తా. వైద్యులంతయు వినవలసినది. భూమియందు నాలుగు అభ్రకములుగలవు. ఇందులో అమృతముతో సమానమయినది కృష్ణాభ్రకము. ఆయభ్రకమును రాతిరోటనువేసి చూర్ణముగాదంచి కలిపోసిఉడికించిన శుద్ధియవును. ఇది కల్వములోపెట్టి కలితో మర్దించి మూఁకుడులోబెట్టి పయినమూకుడుగప్పికలినినూరియది మూఁడుపుటములు వేసినతరువాత జిల్లేడుపాలతోను, రావిచెక్కరసాననూరిమూఁడుపుటములువేసి మర్రియూడలరసాననూరి మూఁడుపుటములు వేసియులవనీళ్ళనునూరి మూఁడుపుటములు వేసియున్నిరసములచేతను పుటములు వేసినయుక్తమయిభస్మమవును. ఔషధమువాడుకకు అనుకూలముగానుంచవచ్చును. ఈతీరున వేసినభస్మముబహు శ్రేష్ఠమవును.

54. సింధూరభస్మము.

సీ. అభ్రికసింధూర మదిచేయువిధమును
　　　　　　వినుడయ్యచెప్పెద పెద్దలార
　కలబంద కానుగ గలిజేరుసర్పాక్షి
　　　　　　పొన్నగంటిసుగంధి పొలుపుమీర
　దుష్టుపుపెన్నేరు దూలగొండియునుప్పి
　　　　　　కారుములఁగ నల్ల కలవదుంప
　భూతులసి పలాశముండులుభృంగియు
　　　　　　నేలగుమ్మడియును నేలతాడి
　వావిలడ్డసరంబు వాకుడుఁగదంబ
　　　　　　జెముడుఁజంబును నిమ్మక్రమముగాను
　ఒక్కొక్కరసముతో నొక్కొక్కదినమును
　　　　　　మర్దించిపుటముల మరఁగవేయ
　అభ్రికసింధురం బవునద్భుతమ్ముగ
　　　　　　సురలకు సుధయెట్లొ సులభముగను

గీ. జనుల కమృతంబు నిదియును జగతిలోన
　నిదియుభక్షించువారికి నిహముపరము
　మృత్యుభయమును దప్పించు ముదము నిచ్చు
　విష్ణుదై రాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. అభ్రికసింధూరముచేయు ప్రకారము చెప్పెదను. కలబందను, గానుగను, గలిజేరును, సర్పాక్షిని, పొన్నగంటిని, సుగంధిని, దుష్టుపురసంబును, పెన్నేరును, దురదగొండియును, నుప్పిరసమును, కారుములగాకును, నల్లకల్వదుంపలును, బూతులసియు, మోదుగయు, గుంటకలగరయు, బోడసరమును, నేలగుమ్మిడియు, నేలతాడియు, వావిలియు, అడ్డసరమును, వాకుడును, కడిమి, జెముడును, నేరేడును, నిమ్మరసమును, ఒక్కొక్కరసమును ఒక్కొక్కదినము మర్దించి ఒక్కొక్కపుటము వేసిన అభ్రకసింధూరమవును. దేవతలకు అమృతము ఎటువంటిదో మానవులకు ఈయభ్రికసింధూరము అటువంటిది. మృత్యుభయము దప్పించి సంతోషము నిచ్చును.

55. ఉక్కుభస్మము.

సీ. ఉత్తమమైనట్టి యుక్కురాపిడి జేసి
　　　　　　పరగనూనెను జాము వండవలయు
　జలముతోఁగడిగి జాముండలోఁబెట్టి
　　　　　　నల్లతుమ్మరసమ్మునఁనోగిబోసి
　అదినాల్గుగడియలు నమరవండియునార్చి
　　　　　　తీసివేగంబున దివ్యముగను
　జంబున్రృక్షరసాన జాము సేపుడికించి
　　　　　　మర్దించియెండించి మరలదాని
　ఆముదకరసాన నరజాముసుడికించి
　　　　　　యొగినూరియెండించి యున్నదాని

తింత్రిణీరసముతో తిరగంగనుడికించి
యెండించినుడికించి యెనఁగవేగ
ములగతోనూరియు ముదముతో నెండించి
గోమూత్రమునగాచి గొప్పగాను
గీ. మూకుడునబెట్టి యామీద మూతగప్పి
గజపుటము వేసినట్లయిన గట్టిగాను
భస్మమైయుండునిదియును భాసురముగ
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. ఉత్తమమైన ఉక్కురాపిడిగాగోసి నూనెతోనొకజాము వండించి అది నీళ్లుపోసికడిగి ఒకజాము ఎండించి నల్లతుమ్మరసముపోసి నాలుగుగడియలువండి ఆరించి అదితీసి నేరేడురసాన జాముడికించి యెండించి మరల దానిలో నుసిరికాయరసాన నాలుగుగడియలుడికించి నూరి యెండించి చింతాకురసాన తిరుగ నుడికించి యెండించి మర్దించి యిది ములగాకురసాననూరి యెండించి గోమూత్రాన నుడికించి యిది మూకుట్లోపెట్టి ఆపయిన మూకుడుగప్పి గజపుటము వేసిన మిక్కిలి ప్రకాశమానముగా నుండును.

56. ఖడ్గభస్మము.

సీ. ఖడ్గభస్మంబును కల్వంబులోబెట్టి
వినరాని రసమున విడియనూరి
అది బిళ్ళలనుజేసి యార్చిమూకుటబెట్టి
ఆర్నొకగజపుట మమరవేసి
తిప్పతీగెరసము తీసిమర్దించియు
పుటములేడిటు వేయ బొల్పుగాను
అవుపంచితమున నరలేక తెగనూరి
యెండించిపుటములు నేడు వేయ
దుష్టుపాకురసాన దురునుగానూరియు
నార్చిపుటమువేయ నైదురెండు

అర్కక్షీరముతోడ ననువుగమర్దించి
గజపుటములునేడు గాఁగజేసి
యిక్షురసమ్మున నిదినూరివిడువక
వడిగజపుటములు వరుసనేడు
గీ. ఇన్నిపుటములు వేయగానినుని కాంతి
అవునులోహంబుమిక్కిలి యందముగను
జనములీరీతిలోహంబు సలుపుడనుచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. కటారికోసిన రాపిడిభస్మము కల్వానబోసి చెముడుకాడలరసాననూరి అదిబిళ్లచేసి మూకుట్లోపెట్టి యేడుగజపుటములు వేసి తిప్పతీగరసాననేడుపుటములు వేసి దుష్టుపాకురసముననూరిఆర్చి యేడుపుటములు వేసి జిల్లేడుపాలతో నేడుపుటములు వేసి చెరుకుఆకురసాననేడుపుటములు వేసి నిమ్మపండ్లరసాననేడుపుటములు వేసియిన్నిపుటములునుసీలాగునవేసిన సూర్యకాంతివచ్చును. ఈచందముగ లోహము అవును.

57. బంగారు భస్మము.

సీ. బంగారు రేకులుబలువుగా వేయించి
భస్మము వేయుట బాగుగాను
మాదీఫలరసాన మరిరసభస్మము
గడియమర్దించియు గట్టిగాను
బంగారు రేకుల బట్టించివత్తుగా
మూసలోబెట్టియు మూతగప్పి
గొప్పపిడకలతోడ గొప్పపుటము వేయ
బంగారుభస్మమౌ భాసురముగ
గీ. ప్రజలునీభస్మముందిన్న బ్రబలముగను
రాజ్యమును సిరియు సంపద రాజసమును

1683

గట్టిగా నెవరు జేసిన గల్గుననుచు
విష్ణు భైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. బంగారు పల్చని రేకులుగా వేయించి మాదీఫలరసముతో మంచి రసభస్మమునూరి యీ రేకులకు వత్తుగా పట్టించి మూసలో నుంచి మీదను మూసమూసి ఆవుపేడపిడకలతోను గొప్పపుటము వేసిన బంగారము రేకులు భస్మమగును. మూసవులీభస్మమును పుచ్చుకొనిన రాజ్యమును, సిరి సంపత్తును గలుగును.

58. కాంతభస్మయోగము.

సీ. కాంతపురాళ్ళనుకాల్చి పుల్లనిచల్ల
ముంచినశుద్ధియౌ ముదముమీర
గంధక మరపాలు కాంతంబులో పెట్టి
కొండపిండియుగోమ్మ గోరమిడాకు
ఆస్ఫోటరసమును నాకింశుకంబును
నిమ్మపండ్లరసాన నింపుగాను
ఒక్కొక్కరసముతో నొక్కొక్కయామము
నూరిమూసనుబెట్టి తోరముగను
గీ. నైదుపుటములు వేసిన మోదముగను
కాంతభస్మము నైయుండు ఘనతమిగుల
ఔషధంబులనిడుటకు నలవియవును
విష్ణు భైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. కాంతపురాళ్ళు అనగా సూదంటు రాళ్ళు ఎర్రగా కాల్చి పులిచల్లలో ముంచిన శుద్ధియవును. కాంతములోన గంధకము అరపాలు పెట్టి కొండపిండియాకురసమును, గోమ్మగోలిమిడాకు రసమును జిల్లేడురసమును, మోదుగ రసమును, నిమ్మపండ్లరసమున్ను, ఒక్కొక్క రసముతో నొక్కొక్కజాముమర్దించి మూసలో బెట్టి అయిదుపుటములు వేసిన భస్మమయియుండును ఔషధములలో నికిఅనుకూలమైయుండును.

59. కాంతసింధూరరసము.

సీ. కాంతభస్మములోన గలిపి హింగుళమును
సమము రెండును జేసి సరసముగను
మర్కటరసమున మర్దన జేసియు
నెర్రిమన్నసమూస నుండ జేసి
యామూసలోనుంచి యాపైన మూసియు
నెర్రపంకము మొత్తి యెసగనార్చి
గజపుటంబులు మూడు ఘనముగా వేసిన
బాలసూర్యునిబోలి భాసురముగ
గీ. కాంతసింధూరమవును యయ్యఘనులకివియు
నేలకలవంగదాల్చిని యేకముగను
గల్పిశర్కరతో దిన్న కాంతివచ్చు
విష్ణుభైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. కాంతభస్మమును ఇంగిలీకమును సమముగా జేర్చి మూలగొండరసాన మర్దించి యెర్రమన్ను మూస జేసి యుంచించి ఆ మూసలోనిదియుంచి యాపైన మూతమూసి యెర్రిబురద రాచి యార్చి మూడు గజపుటములు వేసిన పొద్దుపొడుపును బోలినటువంటి ప్రకాశమానమైన కాంతిగలిగిన సింధూరము ఘనులైనవారికి యాలకులను, లవంగములును, దాల్చినిచెక్కయు నేకముగా నూరికలిపి యీ యౌషధమును పంచదారతో నిచ్చిన చాలకాంతి గలుగును.

60. తాళక భస్మము.

సీ. తాళకభస్మము ధవళితంబగురీతి
తెలిసినయదిభూమిక దెల్పువాడ
నిమ్మపండ్లరసాన నిజతాళకమ్మును
బింకముగానూరి బిళ్ళచేసి

అపమార్గక్షారము నశ్వత్థక్షారము
కల్పికుండను బోసి గట్టిగాను
ఆ క్షారములమధ్య నా బిళ్ళనుంచియు
చుట్టునుమన్నింత చూరుగట్టి
కుండను పొయిమీఁద కుదురుగానుంచియు
మూకుడొకటిపైన మూఁతగప్పి
పదిజాములనుమంట పటిమతో వేసిన
తేటయౌభస్మమై తేజరిల్లు
తోడభస్మము వెన్నతో దిన్నయపుడు
జ్వరములన్నియు వేగ జరుగుచుండు
గీ. రోగములు బారిపోవును రోజులణఁగు
వాతపైత్యముకుష్ఠువుల్ వదలుచుండు
తాపములువాంతి జాడ్యముల్ తంద్రిగుణము
విష్ణుబైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. తాళకభస్మము తెల్లగా నగుప్రకారము. తాళకముని మ్మపండ్లరసమున నూరి బిళ్ళచేసి ఉత్తరేణిబూడిదను, రావికర్రలబూడిదను రెండును కలిపి కుండలోఁబోసి ఆబూడిదలమధ్యను ఈబిళ్ళనుంచి చుట్టును చూరుగా కట్టడమును, ఆకుండ పొయిమీఁదనుంచి పయిన మూకుడుమూసి పదిజాములు గాఢాగ్నిమంట వేసిన తెల్లగా భస్మము ప్రకాశించుచుండును. ఈభస్మము వెన్నపూసను కలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరములన్నియు జడిసిపోవును. రోగములు పారిపోవును రోజాగుణములు మానును. వాతమును, పైత్యమును, కుష్టమును వదలిపోవును. తాపమును వాంతి జాడ్యమును, తంద్రిగుణములును వదలిపోవును.

61. కాంస్యశుద్ధి.

సీ. కంచుశుద్ధిని మీరు గట్టిగా వినరయ్య
చింతాకుపసరున శీఘ్రముగను

పదిమార్లుగాల్చియు పసరులోముంచిన
కంచుశుద్ధియగును గడియలోన
కంచుతో సమమును గంధకమును బెట్టి
యర్కక్షీరముతోడ నదియునూరి
ఆకంచురేకుల కారారఁబట్టించి
వజ్రమూసను వేసి వరుసగాను
గీ. సప్తపుటములు వేసిన సరసముగను
భస్మమైయుండు మూసలో భాసురముగ
ఔషధంబులపాళ్ళకు నమృతమిదియు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. చింతాకుపసరు బోరుసులోపోసి పదిమార్లు ఈ కంచురేకుల కాల్చి పసరులోముంచిన కంచుశుద్ధియవును. గడియలోకంచురేకులకు సమముగా గంధకము పెట్టి జిల్లేడుపాలను నూరియా రేకులకు ఆరారగపట్టించి యేడుపుటములు వేసిన అది ప్రకాశమానమైనభస్మమవును. ఔషధములపాళ్ళకు ఆకృతిస్వరూప మయి యుండును.

62. కంచుభస్మయోగము.

సీ. కంచుభస్మము రస గంధకదరదము
లివినాల్గు సమముగ నింపుజేసి
అశ్వత్థమోదుగ హంసపాదియు జంబు
దూల తామరనల్లి తుమ్మ నిమ్మ
ఒక్కొక్కరసముతో నొక్కొక్కదినమును
నూరిమూసనునిడి తోరముగను
ఆరునొక్కపుటమ్ము లమరంగ వేసిన
బాలసూర్యునిమించు భాసురముగ
గీ. కంచు సింధూరమవునయ్య ఘనులుబొగడ
అల్లమనుపానమౌషధ మష్టిగెత్తు

అనుదినంబును దిన్నను నఘముబాయు
విష్ణు భైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. కంచు భస్మమును, రసమును, గంధకమును, ఇంగిలీకమును, ఇవి నాలుగు సమముజేసి రావిచెక్క రసమును, మోదుగచెక్క రసమును, హంసపాదియాకు రసమును, నేరేడుచెక్కరసమును, దూలతామరరసమును, నల్లతుమ్మరసము, నిమ్మపండ్లరసమును, ఒక్కొక్కరసముతో ఒక్కొక్కదినము మర్దించి మూసలోనుంచియేడుపుటములువేసిన బాలసూర్యుని మించినటువంటి సింధూరమవును. కంచుసింధూరము ఇది శ్రేష్ఠమని అధికులుసంతోషింతురు. అల్లపురసాన అనుపానముజేసి అర్ధగెత్తు ఔషధము నిత్యమున్న ఈభస్మముతిన్న వారికి పాపము హరించిపోవును.

63. వంగనాగముశుద్ధి.

సీ. వంగనాగముశుద్ధి పరగెడుభస్మము
అజమూత్రమునునల్ల యావుపాలు
నులవసిళ్లనునూనె యుస్తియాకురసాన
నుడికించిననుశుద్ధి యుత్తమ మవు
పత్రితాళకమును పాలాశరసమున
నూరిరేకులరాచి తోరముగను
మూకుడులోబెట్టి మూతమూకుడుగప్పి
పుటమొందువేయుడీ పొల్పుగాను
గీ. సాంగశీతలమునదీసి చక్కగాను
పాళ్ళకును భస్మమునఁనుంచఁ బాటియగును
అరయవింశతిమేహము లంతరించు
విష్ణు భైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. వంగము సీసము శుద్ధభస్మప్రకారము ఎలాగంటె మేకపంచితమును మజ్జిగయు ఆవుపాలును ఉలవసిళ్లును నూనెయును ఉస్తి

యాకు రసమును వీట్లచేతను ఉడికించిన శుద్ధియగును, పత్రితాళకమును మోదుగచక్క రసముననూరి తగరపు రేకులకునిండ రాచి మూకుడులోపెట్టి పైనమూకుడుమూతగప్పి ఒకపుటమువేసిన భస్మమవును. చల్లారిన తర్వాత తీసిన ఔషధముపాళ్ళకు అనుకూలముగా నుండును. ఇరువది మేహములకు పెట్టవచ్చును.

64. వంగ సింధూరము.

సీ. వంగసింధూరము వరున మీకెరిగింతు
అజమోదరసమును నడ్డసరము
బోడసరమ్మును బోసిమర్దించియు
తమలపాకురసాన తరచినూరి
ప్రమిదలోబెట్టియు ప్రమిదమీదనుగప్పి
నాలుగు పుటములు నయముతోడ
వరుసగావేసిన వంగసింధూరమా
జనులెవ్వరునుదిన్న జాడ్యములును
సీ. మూత్రకృచ్ఛ్రలు మేహముల్ మూలవ్యాధి
తాపమునురక్తకాసయు తంద్రిగుణము
ఇన్ని రోగంబులకునిది యీయుడంచు
విష్ణుభైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. తగరము సింధూరముచేయు ప్రకారము చెప్పెదను. వామ, అడ్డసరమును బోడసరమును పోసి మర్దించి తమలపాకు రసానమర్దించి ప్రమిదలోబెట్టి పైనమూసి నాలుగు పుటములు వేసిన నిది వంగ సింధూరము. ఇది యెవరు పుచ్చుకొన్నను జాడ్యములు మూత్రకృచ్ఛ్రరోగములును మేహరోగములును, మూలవ్యాధులును, తాపములును, రక్తకాసలును, తంద్రగుణములును ఇన్నిరోగములకును ఇది యియ్యవచ్చును.

65. రజితభస్మయోగము.

సీ. వెండియు రేకులు వేయించి పలుచగాఁ
బోతుకాకరరసము దగఁదీసి
ఆరేకులన్నియు నారసమ్మునఁగాల్చి
ముంచినశుద్ధియౌ నంచితముగ
కాకమాక్షికమును గల్వంబులోఁబెట్టి
యర్కక్షీరముతోడ నరయనూరి
యారేకులకునిండ నంటించి యార్చియు
మూకుడులోఁబెటి మూతగప్పి
గీ. గజముపొడవున పుటమును గట్టిగాను
వేసినను వెండిభస్మమౌ వేగముగను
అద్దిభక్షింపుచున్నను నఘముబాయు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. వెండిరేకులు పలుచగా వేయించి పోతుకాకర దుంప రసముదీసి ఆరేకులన్నియు ఆరసములోపల ముంచి కాల్చిన శుద్ధియవును. కాకమాక్షికము జిల్లేడుపాలతోనూరి ఆరేకులకు పట్టించి ఆర్చి మూకుడులోనుంచి మూతగప్పి గజపుటము వేసిన భస్మమవును. ఈవెండిభస్మమును దినిన పాపములు పోవును.

66. శుద్ధిజేసిన గంధకము పుచ్చుకొను ప్రకారము.

సీ. పార్వతీవీర్యము పరిశుద్ధిగాజేసి
త్రిఫలము లేలకుల్ త్రికటుకములు
గట్టిగానూరియు గంధకమునఁగల్పి
యరతులమ్మునుగాఁగ హద్దుజేసి
అనుదినంబును నాజ్యమనుపానములనిది
యనుభవించగవలె హర్షముగను

పప్పునన్నము నేయి పాలును పెరుగును
పలుచనిచారును పథ్యమిదియు
గీ. మండలము సేవజేసినమానవులకు
కుష్టువ్యాధులురోగముల్ కూలిపోవు
నాయురారోగ్యమైశ్వర్యమధికమగుచు
విష్ణుబైరాగితోజెప్పె విశదముగను.

తా. గంధకము పరిశుద్ధిని జేసి కరకకాయలు, తాడికాయలు ఉసిరికపప్పును, ఏలకులును, శొంఠిపిప్పలిమిరియములును ఇవి యన్నియు చూర్ణముచేసి గంధకములోగలిపి రోజునకు అరతులమువంతున రేపుమాపును నిర్ణీతముచేసి నిత్యమును నేతితో అనుపానముచేసికొని పుచ్చుకొనవలెను. పప్పు, అన్నము, నేయి, పాలు, పెరుగు, పలుచని చారును పథ్యము. నలుబదిరోజులు ఈలాగున పుచ్చుకొనిన వారికి కుష్టురోగములు మానును. ఆయువును, ఆరోగ్యమును, ఐశ్వర్యమును అధికమవునని విష్ణువు స్పష్టముగాఁ జెప్పినాడు.

ఇది బయిరాగి చేసిన ధన్వంతరి విజయమునఁ
దృతీయాశ్వాసము.

చతుర్థాశ్వాసము.

---

67. సూతికాభరణము.

సీ. తాళకమునునాభి తామ్రముమణిశిల
పార్వతీంద్రియమును పారదమును
అమృతవంగములోహామభ్రినాగంబును
సోమటంకణకాంతహింగుళములు

శొంఠిపిప్పలిమిర్య సోపునేపాళము
తారభస్మమునీని తప్పితమును
శంఖతుత్తక్షార జాజీఫలంబులు
మత్స్యకూర్మమయూర మనుజమకరి
ఛాగశార్దూలము సకలవిధచేదుల
సమభాగములుగూర్చు సంఖ్యలోను
కల్వంబులోనుంచి ఘనమేఘనాదము
చిత్రార్ధజంబీర శ్రీతులసిని
అయిదుపూటలునూర నమృతమానుమాష
మాత్రప్రమాణము మాత్రగొనిన
గీ. శూచికావాతసర్వాంగ శుష్కవాత
పక్షవాతము తాపముల్ పారిపోవు
సూతికాభరణమ్మిది శుభముకలది
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. తాళకము, వసనాభియు, తామ్రభస్మమును, మణిశిలయును, గంధకమును, పాదరసమును, గరళమును, తగరభస్మమును, లోహమును, అభ్రకభస్మమును, సీసభస్మమును, బంగారపుభస్మమును, వెలిగారమును, కాంతభస్మమును, ఇంగిలీకమును, శొంఠిపిప్పలిమిరియములును, నేపాళములును, వెండిభస్మమును, నీలిమందును, సత్తుభస్మమును, శంఖభస్మమును, మైలుతుత్తమును, యవాక్షారమును, జాజికాయలును, చేపచేదును, తాబేటిచేదును, నెమలిచేదును, మనుష్యులచేదును, మొసలిచేదును, మేకచేదును, పెద్దపులిచేదును, చెవులపిల్లిచేదును, దున్నపోతుచేదును, ఇవియన్నియు సమభాగములుచేసి కల్వములోనుంచి నెమలిచెక్కరసముననుు, చిత్రమూలపురసమునను, అల్లపురసముననుు, నిమ్మపండ్లరసముననుు, తులసిరసముననుు, ఈ అయిదురసములతో అయిదుదినములు మర్దించిన అమృతముతోస

మానమగును. మినపగింజంత మాత్ర పుచ్చుకొనిన సూచికా వాయువులు, శుష్కవాతములును, సర్వాంగ వాయువులును, పక్షవాతములును, పారిపోవును. ఇది సూతికాభరణము.

68 వాతరాక్షసము.

సీ. తామ్రలోహ సువంగతారభస్మ సువర్ణ
భస్మముల్నాల్గు నభ్రకము మఱియు
కాంతగంధకములు కఫరినేపాళముల్
సమముగాగూర్చియు చక్కగాను
కల్వములోనుంచి కటుక త్రిరసముల
మర్దించి కుప్పెన మరగబెట్టి
సరసంబుగాకుప్పె చట్టిలోపలబెట్టి
యినుకచుట్టునుబోసి యిష్టముగను
పదునారుగడియలు పక్వంబుగావండి
దేహానుపానంబు తెలివిగొంది
గీ. అడ్డిగత్తునుపూటకు నమరనిడిన
వాయు రోగంబులన్నియు వదలిపోవు
శోభలును కాసశూలలు సొంపులగుచు
వాతరాక్షసమిదియును వాడిగలది
విష్ణు బైరాగితోఁజెప్పె విశదముగను.

తా. తామ్రభస్మమును, తగరభస్మమును, లోహభస్మమును, వెండిభస్మమును, బంగారు భస్మమును, పాదరసమును, కర్పూరమును, ఇంగిలీకమును, సింధూరమును, అభ్రక భస్మమును, కాంతమును, గంధకమును, పాలతుత్తమును, నేపాలశొంఠి, పిప్పలి మిరియాలును, రసముదీసి మర్దించి గాజుకుప్పెలోనుపెట్టి కుప్పె కుండలోపెట్టి కుప్పెచుట్టు యినుకబోసి పదునారుగడియలు వండి దేహము అనుపానము గుర్తెరిగి ఔషధము అడ్డిగత్తు పూటకిచ్చిన వాయురోగము

లు మానును. శోభలును, కామలును, శూలలును మానును. పాండు రోగనము. ఇది మహా వాడిగలది.

69 ఆనందభైరవి.

సీ. చక్కనిహింగుళ చనుబాల నుడికించి
పాళ్ళురెండుబెట్టి పగిదిగాను
శుద్ధిచేసినయట్టి శూద్రినాభియుపాలు
పండుటంకనమొక్క పాలు నల్ల
మిరియాలు నొకపాలు మేలుగా జేరిచి
జాజిఫలముపాలు చక్కగాను
నెమ్మికల్వమునను నిమ్మపండ్లరసాన
మర్దించిమాత్రల మరగఁజేసి
గీ. మూఁడుదినములు నిచ్చిన ముదముమీఱ
కడుపునొప్పులు గ్రహణులు కఫములడగు
బలిమిగలిగించు నానంద భైరవమున
విష్ణు బైరాగితోఁజెప్పె విశదముగను.

తా. ఇంగిలీకము చనుబాల నుడికించి అది రెండుపాళ్ళు శుద్ధిజేసిన శూద్రినాభిపాలు, శుద్ధిజేసిన వెలిగార మొకపాలు, నల్ల మిరియము లొకపాలు, జాజికాయ ఒకపాలు యివి యన్నియు కల్వములోఁబోసి నిమ్మపండ్లరసమున నొకదినముమర్దించి మాత్రలుచేసి దినత్రయము ఈయౌషధము పుచ్చుకొనిన కడుపునొప్పులు, గ్రహణిరోగములును మానును.

70 సన్నిపాతభైరవి.

సీ. బంగారుఱేకులు బరగుచుతాళక
మొకపాలుబెట్టిన నొప్పుగాను
పార్వతీవీర్యము పాలుకుబెట్టియు
సూతంబునొకపాలు సూటిగాను
మూఁడుపాళ్ళనునాభి ముదమొప్పగాఁబెట్టి
మెరసినిమణిశిల యొకపాలు
పొంగినటంకంబు పొసఁగనొక్కపాలు
నిన్నిటికిసమమ్ము హింగుళమును
నెమ్మిశుద్ధినిజేసి నిమ్మపండ్లరసాన
రెండురోజులునూరి రేయుఁబవలు
ఓమంపురసమున నొకరోజుమర్దించి
యంత్రాన జామునేవమరనండి
పూటకుచిన్నము పుచ్చుకొనుచున్న
దగ్గునుహిక్కయు దాపములును
గీ. కడుపునొప్పులనుమాన్పు కఫములణఁచు
విషమజ్వరములు దోషముల్విరిగిపోవు
సన్నిపాతము భైరవిసంధులణఁచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. బంగారుతో సమానమైనటువంటి తాళకము ఒకపాలు ఉంచి గంధకము ఒకపాలుపెట్టి పాదరసము ఒకపాలు మూఁడుపాళ్లు నాభియుంచి, మణిశిల ఒకపాలు, పొంగించిన వెలిగారము ఒకపాలు వీని అన్నింటిమొత్తు నింగిలీకముంచి యివియన్నియు కల్వములోనుంచి నిమ్మపండ్ల రసాన రాత్రింబవళ్ళు రెండురోజులునూరి చిత్రమూలరసాన ఒకదినము మర్దించి డోలాయంత్రాన వండి పూట పూటకు చిన్నము ఔషధము పుచ్చుకొనిన దగ్గును, హిక్కయు తలనొప్పియు, తాపమును, కడుపునొప్పులు మాన్పును. కఫరోగములును, విషమజ్వరములును మానును. ఇది సన్నిపాతభైరవి.

71 షడ్గుణము.

సీ. ఒకపాలుసూతము నొకపాలు సీసము
నొకపాలు గంధక మొప్పగాను
మూఁడుమూఁడునుపాళ్లు ముద మొప్పఁగాఁజేసి
కల్వానమర్దించి గట్టిగాను
కుప్పెలోఁబోసియు కుప్పెకుండనుబెట్టి
యినుక చక్కఁగఁజుట్టి యెసఁగఁజేసి
కుండపొయిమీఁదను కుదురుగానిల్పియు
గడియగడియమంట క్రమముగాను
వేయ షడ్గుణమది వేగమునయియుండు
శీతలమునఁదీయ శీఘ్రముగను
ఔషధంబునుదీసి యల్లపురసముతో
కుప్పెగాఁజేసియుఁ గూర్మితోడ
కన్నెకోమలిపొడి కలియంగఁబోసియు
నావునేతనునది యడ్డిగెత్తు

గీ. అనుభవించినవ్యాధులు హతములౌను
చర్దిరోగముక్షయలు శ్లేష్మములు మొదలు
ఉబ్బుపాండువులుదరము లుండవెరచు
విష్ణు బైరాగితోఁజెప్పె విశదముగను.

తా. ఒకపాలుపాదరసము, ఒకపాలుసీసము, ఒకపాలుగంధకము, ఈమూఁడును మూఁడుపాళ్లుచేసి కల్వములోనుంచి మర్దించినచూర్ణము గాజుకుప్పెలోఁబోసి కుప్పెకుండలోబెట్టి యినుక కుప్పెచుట్టుబోసి కుండ పొయిమీఁదబెట్టి పదిగడియలు మిక్కిలిగా మంటబెట్టిన షడ్గుణమైయుండును. చల్లారినతరువాత కుప్పెతీసిచిట్లగొట్టి ఔషధము తీసి అల్లపురసాననూరి కుప్పెచేసి యీఔషధములో కన్నెకోమలి చూర్ణముకలిపి ఆవునేతిని అనుపానముచేసి అడ్డిగెత్తుఔషధము అన

భవించిన వ్యాధులు హరించిపోవును. చర్దిరోగములు, క్షయరోగములు, శ్లేష్మరోగములు, ఉబ్బు పాండువును ఉదరములు మొదలైన రోగములు మానును.

72 సూతాదిలోహము.

సీ. దరదపారదలోహ తామ్రాభ్రసింధూర
కర్పూరకాంతము గంధకమును
కరకకాయపొడిని గల్పియుపాలును
అన్నిరసంబుల నదియుదినము
అల్లపురసమును ననుపానమునుజేసి
పూటకుచిన్నము పుచ్చుకొన్న
అన్నివ్యాధులబట్టి హతమునుజేయును
దేహమారోగ్యమై తేజరిల్లు

గీ. అమరులందరికమృతమై యబ్బినట్లు
లిలను సూతాదిలోహము నిట్లుజేయు
మూలరోగంబులకునిది మూల మనుచు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. ఇంగిలీకమును, పాదరసమును, లోహమును, తామ్రభస్మమును, అభ్రకభస్మమును, సింధూరమును కర్పూరమును, కాంతమును గంధకమును, కరకకాయలచూర్ణము ఒక పాలుగల్పి చిత్రమూలపురసానగల్పి అల్లపురసమున అనుపానముజేసి పూటకు చిన్నమెత్తు ఔషధముచొప్పున పుచ్చుకొనిన అన్నిరోగములు కొట్టివేయును. దేహము ఆరోగ్యముగా కాంతిగల్గియుండును. దేవతలకు అమృతమువంటిది. ఈ భూమియందు సూతాదిలోహము అని విష్ణుమూర్తి బయిరాగితో జెప్పెను.

73. వైష్ణవీరసము.

సీ. వసనాభి దెచ్చియు వెసపాలుగానుంచి
యింగిలీకముపాలు నిడఁగవలయు
కటుకరోహిణిపాలు కటుకత్రికములును
నగ్నిరసమునూరి యదిదినంబు
ఒకజాముయంత్రాన నొనరంగవండిన
వైష్ణవీరసమవు వయినముగను
అడ్డిగెత్తుమాత్ర లమరంగ జేసియు
రేబవల్ మాత్రలు రెండు వేయ
గీ. విష్ణుక్రాంతకషాయము వీటితోను
ఆరునొకరోజుమాత్రలు హద్దు చేసి
పుచ్చుకొన్న నరోగము బూనవెరచు
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. వసనాభియొక్క పాలును, ఇంగిలీకము ఒకపాలును, కటుకరోహిణి ఒకపాలును, శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు ఇవి యన్నియు చిత్రమూలరసాన మర్దించి ఒకజాము డోలాయంత్రానవండిన వైష్ణవీరసమవును. అడ్డిగెత్తు మాత్రప్రమాణముచేసి రేపుఒకటి మాపుఒకటి రోజునకు రెండేసిచొప్పున విష్ణుక్రాంతకషాయముతో నేడురోజులు హద్దుచేసి యిచ్చిన నానారోగములు వెరచును.

74 మేహాంతకరసము.

సీ. ముత్యభస్మంబును ముందుగానొకపాలు
పగడభస్మము రెండు పాళ్ళునుంచి
తామ్రభస్మంబును తగమూడుపాళ్లును
నాగభస్మంబును నాల్గుపాళ్లు
అమరగాఁదగులోహ మైదుభాగంబులు
కాంతమారునుపాళ్ళు క్రమముగాను
అర్కొకభాగము నభ్రసింధూరమ్ము
వంగమెనిమిదిపాళ్లు వరుసగాను
కల్వములోనుంచి కచ్చూరరసమున
నుప్పిబూరుగ చెర కుస్థిరసము
అయిదుదినంబులు ననువుగామర్దించి
పూటగడ్డిమెత్తుపుచ్చుకున్న
వాతంబు శ్లేష్మంబు పైత్యంబు మరిపాండు
క్షయరోగములును నాశంబునొందు
గీ. మూత్రకృఛ్రలు మేహముల్ మూర్ఛమొదలు
సకలవ్యాధులు మానంగఁజాలియుండు
మేటిమేహాంతకరసమ్ము మేలునిచ్చు
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. ముత్యాలభస్మము ఒకపాలు పగడభస్మము రెండుపాళ్లు తామ్రభస్మము మూడుపాళ్ళు సీసభస్మము నాల్గుపాళ్ళు లోహము అయిదుపాళ్ళు కాంతము ఆరుపాళ్ళు అభ్రకసింధూరము ఏడుపాళ్ళు తగరభస్మము ఎనిమిదిపాళ్ళు ఇవి అన్ని కల్వములోఉంచి కచ్చూరరసమునసూరి ఉప్పిరసమును బూరుగరసమును చెరుకురసమును ఉస్తిఆకురసమును ఈ అయిదురసముల మర్దించి పూటకు అడ్డిగెత్తు ఔషధముపుచ్చుకొనిన వాతమును పైత్యమును శ్లేష్మమును వణకురోగములును పాండురోగములును క్షయరోగములును పోవును. మూత్రకృఛ్రరోగములును మేహరక్తరోగములును, మూర్ఛలును సమస్తరోగములును మానునటువంటి అధికారములుగలదు. ఈ మేహాంతరసము చాలమేలుచేయును. అని విష్ణుమూర్తి బయిరాగితో విశదముగాఁ బలికినాఁడు.

75. కాలకూటరసము.

సీ. రుద్రలు నాభియురుషులును దరదము
ఋతువులుసూతము యూథిగాను

దాతలుదాళక దామ్రపువస్తువుల్
పార్వతీవీర్యము బ్రాణములను
మద్రుఁచిమణిశిల సంధియు త్రిఫలము
కరకంఠనేత్రముల్ కటుకములును
సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు శుద్ధినేపాళము
వేడిటంకణమును వేదములను
పంచమూలరసాన పంచదినమ్ములు
మర్దించినంజాల మహిమగలదు
కాలకూటరసంబు గలిగెనటంచును
గరళకంఠుడు మెచ్చె ఘనముగాను
ఆర్ద్రకశొంఠిరసాన్వితౌషధమును
ననుదినముగుదీని ననుభవింప

గీ. గళపురోగముగవలును గండమాల
వాయువులుక్షయలుసింధులువాంతిజాడ్య
పక్షఘాతంబుతాపముల్ పారిపోవు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. పదకొండుపాళ్లునాభిఉంచి ఏడుపాళ్లుఇంగిలీకము పాదరసముఆరుపాళ్లుంచి తొమ్మిదిపాళ్లుతాళకముంచి ఎనిమిదిపాళ్ళుతామ్రభస్మముంచి అయిదుపాళ్లు గంధకముంచి ఆరుపాళ్ళు మణిశిలయుంచి మూడుపాళ్లుకరక తాడి ఉసిరికలుమూడుపాళ్ళు శొంఠిపిప్పలిమిరియాలురెండుపాళ్ళు నేపాళమునుఉంచేది. నాల్గుపాళ్ళుపొంగించిన వెలిగారము చిత్రమూలమును జిల్లేడువేరును ములగవేరును వరగోగు వేరును దుష్టపువేరును అల్లపురసమును. ఈరసాలను అయిదుదినములుమర్దించిన మహిమగల కాలకూటరసము ఘనమైనటువంటిదని ఈశ్వరుడుమెచ్చెను. అల్లపురసమును శొంఠిరసమును అనుపానముజేసి యీయౌషధమునునిత్యమును అనుపానముచేతపుచ్చుకొనిన గళరోగమును

దగారోగములును గండమాలరోగములును వాయువులు క్షయలు సన్నిపాతములు పక్షవాయువులును తాపములును వాంతిజాడ్యములును ఈరోగములన్నియుపోవునని విష్ణుమూర్తి బైరాగితోఁబలికినాడు.

76 యోగినీ రసము.

సీ. హరునివీర్యమ్ము నమరశిలగంధము
నాభియుసిరికయు నాగరసము
తాడిపిప్పలిమిర్య తాళకటంకణాల్
సమరసగాజేసి సరిగనివియు
పీటికినగముగా విరియునేపాళము
లలిభృంగి నిమ్మపండులరసాన
నాల్గువిధమ్ములు నయముగానూరియు
మాషమాత్రలుచేసి మంచిగాను

గీ. వహ్నిరసముననిచ్చిన వాయువులును
కుటిలమొదలించిరోగముల్ కూలిపోవు
ప్రజలకీరసమొప్పును ప్రాణపదము
విష్ణు బైరాగితోఁజెప్పె విశదముగను.

తా. పాదరసమును, అమరశిలగంధకమును, నాభియును, ఉసిరికపప్పును, కరకకాయలును, శొంఠియు, తాడికాయలును, పిప్పళ్లును, మిరియములును, వెలిగారమును, ఇవి సమముగాజేసి వీటికి అరసగము నేపాళముఉంచి గుంటకలగరాకు రసమునను నిమ్మపండ్లరసమునను నాలుగురోజులు ఈరసముననూరి మాత్రలుచేసి వహ్నిరసముచేతను అనుపానముచేసి యిచ్చిన వాయురోగములును కుటిలము విడగొట్టివేయును. రోగములు కూలదీసివేయును. మానవులకు ఈ యోగినీరసము ప్రాణపదమువంటిది. అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బల్కినాడు.

77 లోహరసాయనము.

సీ. కత్తిరుప్పాతులమ్ము గంధకమ్ము తులమ్ము
రజితమ్ముతులమును రసముతులము
కల్వంబులోనుంచి కలగరరసమును
సాంబ్రాణిరసమును సరసముగను
వజ్రవల్లిరసమ్ము వహ్నిగజ్జేరును
కలబందయుల్లము కాకరాకు
వెనసీరసంబుల విడువకుండగచాల
రెండురోజులునూరి రేయుఁబవలు
అదిబిళ్ళవలెజేసి యార్చి పెంమిదఁబెట్టి
పెంమిదగప్పియుమన్ను పెంబలరాచి
గజముపొడ్డుపుటమ్ము ఘనముగావేసియు
శీతలంబునఁదీసి శీఘ్రముగను
మునురసంబులనూరి ముదముమీరంగను
ననుదినమౌషధ మడ్డిగత్తు
గీ. అనుభవించినజనులకు నమృతమవును
మూలవ్యాధులుమాన్పును ముదమునిచ్చు
నిద్దిలోహరసాయనం బింపుమీర
విష్ణు బైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. కత్తారిచూర్ణము పాలు, గంధకముపాలు, వెండిచూర్ణముపాలు, పాదరసముపాలు, ఇవి కల్వములోనుంచి గుంటకలగరాకు రసమునను సాంబ్రాణిఆకు రసమునను, నల్లేరురసమునను చిత్రమూలపురసమునను, గలజేరుఆకు రసమునను, కలబందరసమునను కాకరాకురసమునను, ఇన్నిరసములు రెండురోజులు రాత్రిందివములు మర్దించి ఔషధము బిళ్ళగాజేసి పెంమిదలోబెట్టి మీదను పెంమిదగప్పి మన్ను దానిచుట్టుగప్పి గజముపాడవున పుటమువేసి చల్లారినతర్వాత

దీసి ముందుగా నూరి రసములను మరలనూరి నిత్యమును అడ్డిగత్తు ఔషధముచొప్పున పుచ్చుకొన్నవారికిఅమృతముతోసమానమవును మూలవ్యాధులను మాన్పిసంతోషమునిచ్చును. లోకమందునలోహరసాయన మిదియని విష్ణుమూర్తి బైరాగితోఁ బల్కినాడు.

78 ప్రతాపలంకేశ్వరము.

సీ. పారదాభ్రకములు పార్వతివీర్యము
మూడుమూడగుపాళ్ళు ముదముమీర
దూడరేణముగాల్చి తోడనెభస్మము
హరనేత్రములతోడ నమగనుంచి
తగభస్మమునుచేసి దగవేసములనరి
త్రివిధసంధులుజేసి తీక్ష్ణలోహ
శూద్రినాభియుదెచ్చి శుద్ధిగాఁ జేసియు
వనువులుగాఁజేసి వరుసగాను
నెమ్మికల్వమ్మున నిగుణ్డిరసమున
మర్దించి యొకనాడు మాపురేవు
గురివెందపూనల గురిగానుమాత్రలు
సల్పిసేవించిన జనులకెల్ల
నన్నిపాతంబులు నమసిపోయెడునన్ని
సప్తజ్వరంబుల సంహరించు
గీ. శీతలంబును విడిపోవు శీఘ్రముగను
కఠినరోగములనుగొట్టి కడకుదోలు
కేవలం బీప్రతాపలం కేశ్వరమును
విష్ణు బైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. పాదరసమును, అభ్రకమును, గంధకమును, ఈమూడు మూడుపాళ్ళువును. పాలుకుడుచుచున్నదూడ రేణముకాల్చినభస్మము మూడుపాళ్ళు, శంఖభస్మము నాలుగుపాళ్ళు, మూడుపాళ్లులోహము

శుద్ధిజేసిననాభి తొమ్మిదిపాళ్లు, ఈవస్తువులు కల్వములోనుంచి వావిలాకురసమున నొకదినము మర్దనచేసి గురివిందగింజవలె మాత్రలు చేసి పుచ్చుకొనిన మనుష్యులకు సన్నిపాతములును అన్నియుపోవును. ఏడు జ్వరములను కొట్టివేయును. శీతలము వదలిపోవును. కఠినరోగములను కొట్టివేయును. కేవలము ప్రాణమును ప్రతాపమును కలిగినటువంటిదని ఈప్రతాపలంకేశ్వరము ఇంత మహిమగలదని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బల్కినాడు.

79 కాంతవల్లభరసము.

సీ. సాంపైనకాంతము షోడశభాగముల్
పటిమలోహముపాళ్ళు పదియునాల్గు
మంచిమండూరమమరద్వాదశాంశము
లభ్రకంబుపాళ్ళు నారునాల్గు
నెన్నికతామ్రము నెనిమిదిపాళ్ళును
నెర్రనిమణిశిల మొన్మిదియును
పచ్చటంకణమును పాళ్లునునాలుగు
వెండిభస్మముపాళ్ళు వెలయురెండు
బంగారుభస్మము పాలదియొక్కటి
ఈశ్వరవీర్యము నిన్నియెత్తు
గంధకమంతియె కల్వంగవలయును
హంసపాదిరసాన నరయనూరి
గాజుకుప్పెనుబెట్టి ఘనముగ కుప్పెలో
గురిగ నినుకపోసి కుప్పెబెట్టి
గీ. సప్తదినములు వండిన సరసముగను
కాంతవల్లభరసమవు కాంతిగల్గి
సకలవ్యాధులనెల్లను సంహరించు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. కాంతము పదునారుభాగములు, లోహము పదునాలుగు భాగములు, మండూరము 12 భాగములు, అభ్రకము పదిపా. తామ్రభస్మ మెనిమిదిపా. రక్తమణిశిల ఆరుభాగములు, పచ్చ వెలిగారము నాలుగుభాగములు, వెండిభస్మము రెండుభాగములు, బంగారుభస్మ మొకపాలు ఈవస్తువులయెత్తు పాదరసము, గంధకము పాదరసముతో సమానముగనుంచి యిది హంసపాదియాకురసమునమర్దించి ఈఔషధము గాజుకుప్పెలోనుంచికుండలో నినుకపోసి గాజుకుప్పెతో ఇసుకమధ్యనుంచి యేడురోజులు వండిన ఈ కాంతవల్లభరసము సమస్తరోగములను కొట్టివేయును. అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బలికినాడు.

80 మృతోద్ధాపన రసము.

సీ తామ్రటంకణలోహ తాళకభస్మముల్
మణిశిలగరళము మస్తకమును
అభ్రకనాభులు నమరశిలయునజ్జ
కారముయవసద్య తౌరములును
పంచలవణములు పాషాణములుమూడు
చెంగల్వకోష్టును శివునివీర్య
కటుకత్రిరసముల కలయంగ మర్దించి
కుప్పెలోపలనుంచి కూర్మితోడ
వాలుకంబునజాము వరుసగావండియు
కలువంబునందుంచి కిలియనూరి
మత్స్యమెనోబ్బతును మాయూరమజకూర్మ
పిత్తముల్ గిల్పియు ప్రీతిగాను
దినమన్నిటవిగమర్దించి దాకనిదీసి
గురివిందలంబలె గురిగజేసి
గీ. అల్లమనుపానమున నిడియనుభవింప
నన్నిరోగములనుబాపి యాయువిచ్చు

ఇదిమృతోద్ధాపనరసమై యిలను వెలగు
విష్ణుభైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. తామ్రభస్మము, వెలిగారము, లోహము, తాళకభస్మము మణిశిలయు, గరళము, మస్తకియు, అభ్రకము, సాభియు, అసురశిల గంధకము, సజ్జుకారము, యవక్షారము, సర్జ్యక్షారము, సైంధవలవణము, సౌవర్చలవణము, సముద్రలవణము, బిడాలవణము, కాచలవణము, ఇవి అయిదును, ఉల్లిపాషాణము, గౌరీపాషాణము, దొడ్డిపాషాణము, చెంగల్వకోష్టు, పాదరసము, శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాలు రసమునతీసి నూరి కుప్పెచేసి యిసుక కుండలోబోసి ఈ గాజుకుప్పె కుండలోనుంచి జాముపంచి కల్వములోనుంచి చేపచేదు, దున్నపోతుచేదు, నెమలిచేదు, మేకచేదు, తాబేలుచేదు, ఈచేదులుగల్పి చిత్రమూలరసమున ఒకదినము మర్దించి గురివెందపూసలంత మాత్రలుచేసి అల్లపురసము అనుపానముజేసి పుచ్చుకొనిన అన్నిరోగములను కొట్టివేసి ఆయువునిచ్చును. ఈఔషధము మృతినొందుటకు సిద్ధముగ నున్నవారిని బ్రతికించును. అని చెప్పినారు.

81 పూర్ణచంద్రోదయము.

సీ. పాదరసంబును ఫలములు నెనిమిది
బంగారుభస్మము ఫలమునొకటి
పార్వతీవీర్యము ఫలములుపదునారు
నివిమూడుకల్వాన నిడుచు మరియు
కలబందరసమున గట్టిగామర్దించి
గాజుకుప్పెను బెట్టి ఘనముగాను
వలయుభాండమ్మున వాలుకంబును పోసి
కుప్పెవాలుకమధ్య కూర్చిపిదప
భాండముపాయిమీద బాగుగానుంచియు
మంద వేదాగ్నిచే మంటనిడుచు

మూడుదినమ్ములు ముదమొప్పనుండిన
మంకెనపువ్వు సమమునయియుండు
శీతలంబునదీసి శీఘ్రముగను కుప్పె
విడజేసి మందును వెలయ జేర్చి

గీ. ఆర్ద్రకరసంబుతో గల్పి యౌషధమును
ప్రజలు దిన్నను వీర్యము ప్రబలమవును
పూర్ణచంద్రోదయ మెప్పుడు పూజ్యమనుచు
విష్ణుభైరాగితో బల్కె విశదముగను.

తా. పాదరసము ఎనిమిదిపాళ్ళు, బంగారుభస్మము పాలు, గంధకము పదునారుపాళ్ళు ఈమూడును కల్వమునయుంచి కలబందరసమున నూరి గాజుకుప్పెలోనుంచి గట్టికుండలో నిసుకబోసి యీగాజుకుప్పె యిసుకమధ్యనుంచి యీకుండపొయిమీదనుంచి మందముగాను వడిగాను మంటవేసి యీలాగున మూడురోజులు రాత్రింబవళ్లు నుంచిన మంకెనపువ్వుతో సమానమైన కాంతిగాను నుండు. చల్లారినతర్వాత తీసికుప్పెచిట్లగొట్టిఔషధము రొకపళ్ళెరములోనికి కూడదీసికుప్పెచేసి ఉదిఅల్లపురసము అనుపానముచేసి ఆయౌషధము తిన్నవారికి వీర్యవృద్ధియవును. ఈపూర్ణచంద్రోదయము మహాపూజ్యమయినటువంటిదని విష్ణుమూర్తి భైరాగితో విశదముగ బల్కినాడు.

82 హేమరజతరసాయనము.

సీ. కాంచనంబుఫలమ్ము ఖడ్గముఫలమును
రజతఫలమును రసముఫలము
పార్వతీవీర్యము ఫలములునాల్గును
నివికల్వమునయుంచి యింపుగాను
వజ్రవల్లిరసాన వహ్నిరసమ్మున
నొకరోజుమర్దించి యుచితముగను

మూసలోఁ బెట్టియు మూతమిట్టానుగప్పి
గజపుటము వేయ గట్టిగాను
గీ. హేమరజితరసాయన మెచ్చగాను
అడ్డిగెత్తౌషధము దిన మనుభవింప
జడిసిపోవునురోగముల్ జవముగాను
విష్ణుబైరాగితోఁ బల్కె విశదముగను.

తా. బంగారముపాలు కటారిచూర్ణము పాలు వెండిచూర్ణముపాలు పాదరసము పాలు గంధకము నాలుగుపాళ్లు ఇవి కల్వములోనుంచి నల్లేరురసమును చిత్రమూలపురసమును ఈరసములను ఒకదినము మర్దించి మూసలో నీయౌషధముపెట్టి పయిని మూతవేసి గజపుటము వేసిన హేమరజితరసాయనము అనుపేరుగలది. అడ్డిగెత్తు ఔషధము పూటకు పుచ్చుకొనిన రోగములు జడిసిపోవును అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బల్కినాడు.

83 పైత్యాంతకరసము.

సీ. ఖర్జూరఫలమున కాంతియౌవసనాభి
ఘనమైనగరళము గంధకమును
సూతంబుహింగుళి శుద్ధినేపాళము
శొంఠిపిప్పలియును సొంపుగాను
అక్కలకర్రియు నాభినుమిరియాలు
వెలిగారమొకపాలు వేయవలయు
ఒనరవావిలిచేత నొకనాడుమర్దించి
కలగరతోరోజు కలియనూరి
జంబీరరసమున జాముమర్దించియు
మాషంబుసరిగాను మాత్రజేసి
మూపుకేవును రెండుమాత్రలుచొప్పున
మూడురోజులలోన ముఖ్యముగను

ఆరుసంధులు మానసరపులేక విషంపు
జ్వరములు వ్యాధులువిరిగిపోవు
గీ. వాయువులు పైత్యవణకులువదలిపోవు
గుల్మరోగంబులన్నియు గూలిపోవు
నిదియు పైత్యాంతకరసమై యిలనుమించె
విష్ణుబైరాగితో బల్కె విశదముగను

తా. ఖర్జూరపుపండ్లతో సమానమయినటువంటి వసనాభియు గరళమును గంధకమును పాదరసమును ఇంగిలీకమును శుద్ధిజేసిన నేపాళమును శొంఠియు పిప్పళ్ళను అక్కలకర్రయును నల్లమందును మిరియాలును వెలిగారమును వావిలాకు రసమున ఒకరోజును ఒకదినము గుంటకలగర రసముతోను మర్దించిని నిమ్మపండ్లరసమున జాముమర్దించి మినపగింజవలె మాత్రలుజేసి ప్రొద్దున ఒకటియు సాయంకాలము నందుఒకటియు నిప్రకారమిచ్చినఆరుసన్నిపాతములును విషజ్వరములును వ్యాధులన్నియుమానును వాయువులును పైత్యరోగములును పోవును. గుల్మరోగములును. పోవును. ఇది పైత్యాంతకరసమునవిష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగ బల్కినాడు.

84 హిరణ్యగర్భరసము.

సీ. బంగారమును వెండి పగడాలుమణిశిల
తాళక చక్రాంగతాళకములు
అజదుగ్ధమునుబోసి యరజామునూరియు
వజ్రమూసనువై చివరుసగాను
పాడపైనపుట మొందుపొందుగా వేసియు
తీసిపాలను సదితీరుగనూరి
చక్కెరతగగల్పి సరిగసేవించిన
కఫపిత్తద్వంద్వరోగములుమాను

గీ. శుక్లమేహమువాతముశూలలన్ని
శిరపురోగములును బోవు శీఘ్రముగను
కలినిదగుచుండునుహిరణ్యగర్భరసము
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. బంగారము, వెండియు, పగడములు, మణిశిలయు, తామ్రము, కటుకరోహిణియు, తాళకము మేకపాలుపోసి నాలుగు గడియలు మర్దించి వజ్రపుమూస అనగా పుట్టనున్న మూసకట్టి అర్ధ్యమూసలోనుంచి గొప్పపుటము వేసి తీసితర్వాతను పాలతోనూరిపంచదారకలుపుకొని పుచ్చుకొన్నవారికి శ్లేష్మరోగములును, పైత్యరోగములును, ద్వంద్వరోగములునుమానును. శుక్లమేహములును, వాతములును, శూలలును, శిరోరోగములును పోవును. కలియుగమునకు ఈహిరణ్యగర్భరసము భుక్తిముక్తిని కలిగించునని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో బలికెను.

85 శ్రీలక్ష్మీనారాయణరసము.

సీ. శ్రీఖండమునతామ్ర శిఖముద్ధటంకణ
తాళకములనైదు తప్పకుండ
నూటిమార్గములను శుద్ధులుచక్కగా
సల్పిజాగ్రతగాను జనులుమీరు
కల్వములోనుంచి గలిజేరురసమున
రెండురోజులునూరి రేయుబగలు
జాముయంత్రమునను సరివండిమాత్రలు
జేసిపూటకును రెండేసితిన్న
గీ. శీతజ్వరములకెల్లను శీఘ్రముగను
గట్టిగాబట్టుకొను వాని గర్వమణచి
లక్ష్మీనారాయణరసంబు లక్షణంబు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. గంధకము, తామ్రభస్మము మైలతుత్థము, వెలిగారమును, ఈ అయిదు సమభాగములు జేసి ఇవిజాగ్రత్తగా శుద్ధులుచేసి కల్వములోనుంచి గలిజేరురసమున రెండురోజులు రాత్రింబగళ్ళు నూరి, ఒక జాము డోలాయంత్రమున వండి మాత్రలుజేసి పూటకు రెండేసి చొప్పున నిచ్చినయెడల చలిజ్వరముల మదమును అణచివేయును. లఘుతరమయినటువంటిది. ఈ లక్ష్మీనారాయణరసము ఇంత మహిమ గలదని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బలికినాడు.

86. బ్రహ్మాస్త్రరసము.

సీ. పాషాణములుమూడు పాలతుత్థమునాభి
అమరశిలయు గంధకాభ్రకములు
మణిశిలదరదము మంచినేపాళము
సజ్జకార సైంధవ సజ్యక్షార
లఘుతరంబగుబిడా లవణముమిరియాలు
యవక్షారటంకణా లందముగను
మాయూరతుత్థము మంచియింగువయును
ఈశ్వర వీర్యము నిన్నిదెత్తు
అరవదిరోజులు ఆర్ద్రకవహ్నిను
రసముమర్దించి రాత్రిపగలు
నొకనాడుయంత్రాన నొగివండి తీసియు
మాయూరభాగనుమత్స్యకూర్మ
సర్పజంబుకముల సమపిత్తముల్ గొని
నూరి బరిణబెట్టి తోరముగను
గీ. కత్తివాతలుసి బ్రహ్మకపాలమందు
బెట్టిరాచినరోగముల్ బెదరిపోవు
అధికబ్రహ్మాస్త్రరసమిది యవనియందు
విష్ణుబైరాగితోఁబల్కె విశదముగను.

తా. ఉల్లిపాషాణమును గౌరిపాషాణమును నెల్లి పాషాణమును పాలతుత్తము నాభియు అమురసిలగంధకమును అభ్రకమును మణి శిలయును ఇంగిలీకమును నేపాళమును సజ్జికారమును సైంధవలవణమును సద్యాక్షారమును బిడాలవణమును మిరియాలును యవక్షారమును వెలిగారమును మైలతుత్తమును ఇంగువయు ఇన్నివస్తువుల యెత్తు పాదరసమును అయిదురోజులు అల్లపురసమును చిత్రమూల రసమును అయిదు దినములు రాత్రిబవలు మర్దించి ఒకదినము డోలాయంత్రమునవండి తీసి నెమలిచేదును, మేకచేదును తాబేటిచేదును, పాము చేదును, నక్కచేదును ఈచేదులతో మర్దించి రాగిబరిణెలోనుంచి బ్రహ్మరంధ్రమందు పైనికొంచెముకత్తిపోట్లువేసి ఆయౌషధముబెట్టి రాచిన రోగములు బెదరిపోవును. అధికమైనటువంటి బ్రహ్మాస్త్రరసమను పేరుగలదని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బలికినాడు.

87 రాజౌషధము.

సీ. పాషాణములునుల్లి పాషాణమునుగౌరి
పాషాణమునురెండు పాళ్ళురెండు
నాల్గురసంబులు నాలుగుపాళ్ళను
హరిదళమ్మునుగూడ నమరగాను
తాళక మొకపాలు తామ్రముపాలును
మణిశిలపాలును మంచిదగను
నెల్లిపాషాణము నెరినొక్కపాలును
గంధకమునుపాలు గలుపవలయు
కల్వానవియన్ని గట్టిగామర్దించి
ఆపయిమూసలో నదియుబోసి
ఆ పెనుబిళ్లయు నాపైనిమూసియు
మూకిటిలోబెట్టి మూతగప్పి
గజయదీపాగ్నిని ఘనముగావండిన
నరయరాజౌషధం బమరియుండు

గీ. నేలకులుజీలకర్రయు నివియుదీని
నేతగల్పుగతిన్నను నేర్పుగాను
సుఖమునంగల్గుజాడ్యము సుక్కనణచు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను.

తా. ఉల్లిపాషాణమును, గౌరీపాషాణమును, రెండును రెండుపాళ్ళు పాదరసమును, కర్పూరమును, ఇంగిలీకమును, సింధూరమును, నాలుగురసములు నాలుగుపాళ్ళు తాళక మొకపాలును, తామ్రభస్మము పాలును, మణిశిల పాలును, నెల్లిపాషాణము పాలును, గంధకము పాలును, ఈవస్తువులు కల్వమునబెట్టి మర్దించి నల్లమందుమూసజేసి ఆమూసలోపోసి, నల్లమందు కొంచెము బిళ్ళచేసి మూసమీదనుంచి ఆమూస మూకిటిలోబెట్టిపైని మూకుడుమూసి సీలమన్నునిచ్చి గజయదీపాగ్నిచేతవండిన, అధికమయినటువంటి రాజౌషధమును పేరుగలిగిన రాజసుఖము కలదియౌను. ఈరాజౌషధమునకు ఏలకులును, జీలకర్రయును, నేతితోగలిపి పుచ్చుకొనిన సుఖజాడ్యములు సవాయి మొదలగు రోగములు జ్వరములు మానునని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో విశదముగా బల్కినాడు.

88 బాలసూర్యోదయము.

సీ. అభ్రకసింధూర మైదుభాగంబులు
పార్వతివీర్యము పాళ్లుమూడు
దరదమూగునుపాళ్లు తామ్రముపాలును
ముదమొప్పలోహము మూడుపాళ్ళు
గవ్వలభస్మము గలిపియునొకపాలు
నాభియుపాలును నయముగాను
పదిజాములును నిమ్మపండ్లరసమ్మున
మర్దింపభాస్కరు మహిమగల్గి

గీ. బాలసూర్యోదయంబగు బాగుమీఱ
నల్లమనుపానముగదిన్న నౌషధమును
అధికరోగాదులంబట్టి హతముజేయు
విష్ణుబైరాగితోబల్కె విశదముగను

తా. అభ్రికసింధూరము అయిదుపాళ్ళు గంధకము మూడు పాళ్ళు యింగిలీకము ఆరుపాళ్ళు లోహము మూడుపాళ్ళు గవ్యాభస్మముపాలు నాభి పాలు నిమ్మపండ్ల రసముచేతను పదిజాములు మర్దన జేసిన సూర్యునితో సమానమైనటువంటి పరాక్రిమమును గలదై బాలసూర్యుడుదయించినట్టుగానే యుండును. ఈ ఔషధము బెల్లపు రసము అనుపానముజేసి యిచ్చిన అధికమయినటువంటి రోగములను బట్టివేయును. అని విష్ణుమూర్తి బైరాగితో చెప్పినాడు.

ఇది బైరాగిచేసిన ధన్వంతరివిజయమునం

చతుర్థాశ్వాసము

సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

No. A 845/81
25-5-
341-7-0

END OF
TITLE